

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНИХ НАУК
Кафедра політології і державного управління

УХАЛЬ ПАВЛО ОЛЕКСАНДРОВИЧ

**ІНФОРМАЦІЙНІ ВІЙНИ: ПРИЧИНИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ
ВЕДЕННЯ**

052 – Політологія

(освітня програма – Політологія)

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник:
Ключкович Анатолій Юрійович
д.політ.н, доцент

Ужгород – 2023

Реєстрація _____

(номер)

« ____ » _____ 2023 р.

_____ (підпис лаборанта кафедри) (ім'я, прізвище)

Дипломна робота допущена до захисту

Завідувач кафедри політології і державного управління

_____ Анатолій КЛЮЧКОВИЧ

(підпис)

доктор політичних наук, доцент

(науковий ступінь, вчене звання)

« ____ » _____ 2023 р.

Рецензент _____

Віктор ПЕТРИНКО

(підпис)

(ім'я, прізвище)

кандидат політичних наук, доцент

(науковий ступінь, вчене звання)

Faculty of the Social Sciences
Political Science and Public Administration Department

Ukhal Pavlo Oleksandrovykh

INFORMATION WARS: CAUSES AND CONDUCT TECHNOLOGIES

Graduate thesis of master's degree

Supervisor: DSc, doc. Anatoliy Klyuchkovych

ABSTRACT

The emergence of information wars at the end of the 20th to the beginning of the 21st century represents a new type of conflict in the context of an information society. The issue of information warfare is attracting increasing interest from scholars. The use of information in military conflicts has become one of the most dangerous forms of conflict. The question of ensuring information security becomes critically important for modern Ukraine, especially in the conditions of the ongoing Russian-Ukrainian war. Studying the causes and technologies of information warfare, particularly concerning the Ukrainian state, will allow predicting its potential consequences, reducing the risks of its negative impact and creating effective countermeasures.

Particular attention was paid to the interpretation of the concept of "information warfare", highlighting the peculiarities of its conduct on the example of military events currently taking place in Ukraine.

The purpose of the research is to reveal the main reasons and technologies of information warfare in modern conditions.

In the context of this general aim the author solves the following **tasks**:

- reveal the conceptual foundations of information war research;
- to analyze the causes and factors of information wars;
- analyze the models and technologies of information warfare;
- to find out the specifics of Russia's information war against Ukraine, and the mechanisms of counteraction to Russian information aggression.

The object of research is information warfare as a phenomenon of modern political development and a communicative technology of influence on society.

The subject of research is the causes and technologies of conducting information wars in modern conditions, in particular in Ukraine.

Structure of the thesis includes an introduction, three chapters, conclusions, additions and bibliography (71 titles).

Key words: information warfare, information past rivalry, information space, information security, Ukraine.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВОЄН.....	9
1.1. Концептуальні підходи до розуміння «інформаційної війни».....	9
1.2. Типологія інформаційних воєн	18
Висновки до розділу 1.....	23
Розділ 2. ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВЕДЕННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВОЄН.....	25
2.1. Цілі та причини інформаційних воєн.....	25
2.2. Методи та засоби ведення інформаційних воєн	31
2.3. Моделі реалізації інформаційної війни.....	36
Висновки до розділу 2.....	41
Розділ 3. ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ.....	43
3.1. Причини, цілі та технології ведення інформаційної війни росією.....	43
3.2. Протидія України інформаційній агресії росії.....	55
Висновки до розділу 3.....	62
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	69

ВСТУП

Актуальність теми дослідження.

Інтенсивне впровадження інформаційних технологій у всі сфери суспільного життя на сучасному етапі є ключовим глобальним фактором, який визначає подальший розвиток людства у духовному, інтелектуальному та соціально-економічному плані. Одним з наслідків цього процесу є виникнення інформаційних воєн наприкінці ХХ – початку ХХІ століть, що представляє новий тип конфлікту у контексті інформаційного суспільства.

Проблема інформаційної війни викликає все більший інтерес у науковців. Це новий тип конфлікту, основним об'єктом якого є свідомість людей. Його суть полягає в можливості керування та маніпулювання суспільною свідомістю, підпорядковуючи волю людини певним цілям. Часто цей процес відбувається навіть несвідомо для тих, хто піддається інформаційному впливу.

Використання інформації у військових конфліктах стало одним з найбільш небезпечних видів конфлікту. Цей вид війни може включати у себе цілеспрямований збір інформаційного матеріалу, поширення пропаганди та дезінформації з метою деморалізації держави-ворога та її населення, підриву якості інформації противника та інші аспекти. Важливо відзначити, що інформаційна війна частково переплітається з психологічними та кібернетичними аспектами, створюючи комплексний підхід до ведення сучасних конфліктів.

Питання забезпечення інформаційної безпеки стає критично важливим для сучасної України, особливо в умовах триваючої російсько-української війни. Серед ключових завдань російської пропаганди – дискредитація української влади, збройних сил та суспільства в цілому. Україна стала «полігоном» для застосування новітніх форм і методів інформаційних

«військових дій», ініціатором яких є російська федерація. Таким чином, для українських фахівців це стає важливою задачею, оскільки вони повинні не лише протистояти поточним загрозам, але й передбачати можливий розвиток подій. Забезпечення інформаційної безпеки стає стратегічною необхідністю для збереження суверенітету та захисту національних інтересів України.

Навіть в умовах реальної війни громадяни та суспільство загалом все ще недостатньо розуміють загрозу, яку представляють сучасні інформаційні технології. Адже ці технології можуть застосовуватися для прихованого інформаційно-психологічного впливу, особливо небезпечного, коли вони використовуються в політичних цілях. Отже, розуміння причин, технологій інформаційної війни, зокрема і щодо Української держави, дозволить спрогнозувати її можливі наслідки, знизити ризики її негативного впливу і створити ефективну протидію.

Мета дослідження – розкрити головні причини та технології ведення інформаційної війни в сучасних умовах.

У контексті поставленої мети основними **завданнями** дослідження є:

- розкрити концептуальні засади дослідження інформаційної війни;
- проаналізувати причини та чинники виникнення та загострення інформаційних війн, їхні особливості на сучасному етапі;
- проаналізувати моделі та технологічні прийоми ведення інформаційної війни;
- з'ясувати особливості ведення інформаційної війни росії проти України, та механізми протидії російській інформаційній агресії.

Об'єкт дослідження – інформаційна війна як феномен сучасного політичного розвитку і комунікативна технологія впливу на суспільство.

Предметом дослідження є причини виникнення та технології ведення інформаційних війн сучасних умовах, зокрема і в Україні.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою магістерського дослідження є комплекс загальнонаукових і політологічних методів. В роботі над матеріалом використовувались структурно-

функціональний, історичний та системний методи. Інституційний аналіз сприяв вивченню політичних, державних та громадських інститутів у контексті протидії інформаційним війнам, а також виокремлено основні механізми її захисту. Системний аналіз був використаний для виявлення логіки інформаційних конфліктів та протидії їм, а також для розкриття взаємозв'язків між різними факторами, які формують сучасні тенденції. Структурно-функціональний підхід дозволив дослідити моделі інформаційних війн, забезпечивши чітке усвідомлення взаємодії між інформаційною війною та інформаційною безпекою. Історичний підхід застосовано для розкриття феномену інформаційних війн та їхньої трансформації в історичній ретроспективі.

Стан наукової розробки. Проблему інформаційних війн досліджували як зарубіжні, так і українські вчені.

Теоретичним аспектах інформаційних воєн присвячені праці таких науковців як-от Б.Довгань, О.Мартинюк, І.Жаровська, А.Карнаух, О.Курбан, І.Проноза, С.Сунгурова, М.Требін, І.Фещенко, А.Фісун, В.Хорошко, Ю.Хохлачова, В.Шемчук, А.Шугаєв, та ін.

Особливості ведення інформаційної війни росії проти України з'ясовують Ю.Більовська, Ю.Горбань, О.Джус, Л.Дунаєва, В.Лизанчук, Є.Магда, Я.Малик, С.Меренюк, Ю.Ніколаєць, О.Свідерська, Н.Семен, П.Шевчук, А.Щеголь,

Технологічним аспектам інформаційних воєн присвячені публікації таких вчених як А. Глушко, Ю.Калініченко, О.Конотопенко, І.Парфенюк, І.Палашинська, М.Пашков, Г.Почепцов, Л.Смола, П.Шпиґа, Р.Рудник

Питання забезпечення інформаційної безпеки держави, зокрема України, у контексті інформаційної війни детально висвітлюють Я.Короход, В.Ліпкан, Ю.Максименко, В.Желіховський, А.Младьонова, В.Петрик, А.Яфонкін.

Разом із тим неоднозначне розуміння згаданих причин та методів змушують і надалі привернути увагу, особливо щодо з'ясування їхньої суті, а також правових основ їх попередження і протидії.

Вказана тема залишається недостатньо дослідженою, особливо враховуючи активне впровадження та розроблення нових форм та методів розгортання інформаційної війни в Україні. Тривала російсько-українська війна також вносить свій вклад у модифікацію інформаційної війни, що робить цю тему ще більш актуальною для подальшого аналізу.

Структура дипломної роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг магістерської роботи становить 76 сторінок, основного тексту – 64 сторінки.

Розділі 1 розкриває концептуальні засади дослідження інформаційної війни. У розділі 2 проаналізовано причини виникнення, методи та моделі інформаційних війн, їхні особливості на сучасному етапі. Розділ 3 присвячений розкриттю причин, цілей та технологій ведення інформаційної війни росії проти України, а також особливостей протидії України інформаційній агресії росії.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВОЄН

1.1. Концептуальні підходи до розуміння «інформаційної війни»

В історичному розвитку держави і суспільства загалом інформація по суті завжди відігравала важливу роль. Ще з давніх часів владні діячі розуміли, що контроль над інформацією дає перевагу, дозволяє перемагати, утримувати в покорі та ефективно контролювати. У сучасному світі той, хто формує та керує інформаційними потоками, той володіє реальною владою. Інформаційне суспільство по суті породило явище інформаційних війн.

Теорія інформаційних воєн знаходить в стані наукового обґрунтування і активної розробки, що обумовлено інтенсивним застосуванням інформаційних технологій. Розвиток теоретичних аспектів інформаційних війн охоплює такі етапи. Перший етап розпочався на початку 1990-х років і був пов'язаний з розробками науковців ВПС США. На другому етапі наприкінці 1990-х років Дж. Аркілла визначив фундаментальні принципи інформаційної війни. Третій етап (2000 р.) характеризується активним впровадженням інформаційних операцій військовими-практиками під час ведення війн. На четвертому етапі, який триває нині, йде використанням інноваційних технологій та штучного інтелекту для проведення інформаційних війн [63, с.152].

Поняття інформаційної війни стало особливо актуальним у зв'язку з тим, що людство живе в інформаційну епоху. Термін "інформаційна війна" наразі використовується переважно в науково-публіцистичному контексті і ще не отримав чіткого та сталого наукового визначення. Постійні суперечки стосовно того, що саме розуміється під цим терміном, а також сумніви щодо

його коректності та практичної застосовності до сфери соціальних відносин, яку іноді називають інформаційним протиборством чи конфліктом інтересів в інформаційній площині, свідчать про те, що це питання ще тривалий час залишиться предметом наукових обговорень. Таким чином, важливо виробити та узгодити науково-термінологічний апарат для розуміння та дослідження цього явища [45, с.77].

Термін "інформаційна війна" вперше був введений американським дослідником М. Маклюєном, який стверджував, що "істинно тотальна війна – це війна за допомогою інформації" [65]. Вже три десятиліття тому він прогнозував, що економічні відносини приймають форму обміну знаннями, а не товарами. Засоби масової комунікації визначалися як нові "природні ресурси", що збільшують багатство суспільства. Отже, боротьба за капітал та простір для збуту втрачають свою пріоритетність, а основним стає доступ до інформаційних ресурсів та знань. Це призводить до того, що конфлікти все частіше відбуваються в інформаційному просторі та використовують інформаційні засоби як вид озброєнь [29].

Одним з перших, хто висвітлив значення інформаційної війни, був Т. Рона (в 1970-х рр.). Аналізуючи як внутрішні, так і зовнішні інформаційні потоки, Т. Рон вперше висвітлив аспекти, які сьогодні утворюють основу концепції інформаційної війни. Він висловив ідеї щодо збільшення обсягу інформації, ускладнення доступу противника до правдивої інформації, а також використання в інформаційних потоках противника інформації, яка, хоча виглядає достовірно, насправді є фальшивою [38].

Серед зарубіжних дослідників, що аналізують проблематику, слід відзначити підходи Дж. Стейна і Р. Шафраньки. У своїй статті "Інформаційна війна" (1995 р.), Дж. Стейн розглядає інформаційну війну як технологію досягнення національних цілей за допомогою інформації [71]. Р. Шафраньки в 1994 р. зазначав, що інформаційна війна визначається не лише технічними засобами, але і впливом психологічного та культурного контексту. Він підкреслює важливість розуміння цінностей, переконань і ментального фону

супротивника як ключових факторів впливу. Він пише: “Знання цінностей супротивника і використання його репрезентативної системи дає нам змогу співвідносити цінності, спілкуватися з противником на вербальному й невербальному рівнях мовою ворога” [38].

Загальноприйнятого визначення інформаційної війни, на нашу думку, досі не вироблено. Відомий український дослідник інформаційних війн Г.Почепцов, стверджує, що інформаційна війна представляє собою комунікативну технологію впливу на масову свідомість, спрямовану на досягнення короткострокових або довгострокових цілей [41, с. 20]. Г.Почепцов вказує на те, що основною метою інформаційних операцій є створення дестабілізуючого впливу на керівництво держави, зокрема військових структур, з метою маніпулювання суспільною свідомістю [41, с. 169]. Він розглядає інформаційну війну як самостійну стратегію впливу на групову свідомість, відділяючи її від фізичного конфлікту. Це визначення найбільше відповідає сучасному світові, де інформація є ефективною формою зброї.

За трактуванням науковця В.Лизанчука, інформаційна війна виступає як платформа або стартова площадка для ініціації реального військового протистояння [25, с. 13].

А.Стаднік під сучасною інформаційною війною розуміє «незалежну стратегію інформаційного впливу на масову свідомість та громадську думку з метою досягнення певного виграшу зацікавленої сторони» [49, с. 89]. Такий інформаційний вплив сприяє утворенню множинності думок, у результаті чого у ситуації хаосу визначення істини для людини стає досить складним завданням.

Комплексне визначення пропонує В.Шемчук: «Інформаційна війна – це суспільно-політичне явище, яке у політичному аспекті є продовженням домінуючих ідеологічних засад державної політики, що здійснюється за допомогою комплексу засобів інформаційно-технологічної індустрії, механізмів інформаційно-психологічного впливу на суспільство всередині

держави чи населення країн-конкурентів в умовах політичного (воєнно-політичного, економічного) конфлікту з метою формування в соціальному аспекті єдності суспільства, визначення його ідентичності та інформаційного захисту світоглядних цінностей, а також – деморалізації та фрагментації населення і силової компоненти держав-противників у межах глобального інформаційного простору» [61, с. 33].

Науковці П.Шпиг і Р.Рудник у своєму дослідженні виокремили чотири підходи до визначення поняття інформаційної війни [62, с. 328]:

Перший підхід розглядає інформаційну війну як сукупність політико-правових, соціально-економічних та психологічних дій, що передбачають захоплення інформаційного простору, витіснення ворога з інформаційної сфери, знищення його комунікацій та позбавлення засобів передачі повідомлень.

Другий підхід розглядає інформаційну війну як найгострішу форму протистояння в інформаційному просторі, де ключовими є безкомпромісність, висока інтенсивність суперечки та короткотривалість гострого суперництва.

Третій підхід трактує інформаційну війну як форму забезпечення та ведення військово-силових дій за допомогою найсучасніших електронних засобів, таких як цифрові випромінювачі, супутникові передавачі та інші аналогічні засоби, які використовуються для виконання військових завдань.

Четвертий підхід ототожнює інформаційні війни з кібернетичними війнами, тобто протистоянням між технічними системами [62, с. 328].

На сьогодні термін "інформаційна війна" використовується у двох площинах.

У широкому розумінні він охоплює протистояння в інформаційній сфері, використовуючи засоби масової інформації для досягнення різних політичних цілей.

У вузькому розумінні термін вказує на воєнне протистояння в інформаційній сфері, спрямоване на отримання односторонніх переваг в

збору, обробці та використанні інформації на полі бою (операціях або битвах) [22, с. 81-82].

У залежності від аспектів дослідження об'єкта, що вирізняють вчені, та від гіпотез щодо явища «інформаційної війни» виділяють такі основні підходи.

Геополітичний підхід до інформаційної війни розглядає її в термінах міждержавного протистояння з фокусом на вирішенні зовнішньополітичних завдань. За такого підходу використання інформаційної війни спрямоване на досягнення геополітичних цілей через коерсивний контроль, який може виявлятися у формі дипломатії та інших несилових методів, а не шляхом використання фізичної сили, такої як військова техніка чи зброя [31, с. 37].

Дослідники розглядають інформаційну війну як явище, що існує під час латентно-мирного періоду міждержавного протистояння і дозволяє вирішувати зовнішньополітичні завдання за допомогою несилових методів. Це специфічний вид відносин між державами, де використовуються методи, засоби та технології впливу на інформаційну сферу для вирішення існуючих протиріч. Під інформаційною війною розуміють дії, спрямовані на завдання конкретного, відчутного враження противнику в окремих галузях його діяльності.

Геополітичний підхід до інформаційної війни характеризується декількома основними рисами: охоплення геополітичних суб'єктів інформаційно-політичного простору; розуміння інформаційної війни як певного природного закону; недостатнє вивчення причин та чинників інформаційної війни; ігнорування фактору особистості як окремого об'єкту для впливу [61, с. 31].

Соціально-комунікативний підхід визначає інформаційну війну як результат еволюції методів та засобів комунікації між людьми, суспільствами, державами та світом в цілому. Зазначений підхід покладає акцент на соціальні та комунікативні аспекти інформаційної війни. Згідно з основним принципом цього підходу, великий акцент робиться на інформацію, яка визначає когнітивні орієнтації та формує свідомість людей.

В рамках підходу Г. Почепцов представив інтегративну теорію інформаційної війни, розглядаючи її як несанкціоновану діяльність в іншому інформаційному просторі з точки зору public relations. Його дослідження акцентує увагу на різних аспектах ефективного інформаційного впливу на свідомість людей, зосереджуючись на методах та прийомах впливу на поведінку соціальних груп. В рамках цієї теорії суб'єктами інформаційних війн виступають різні колективи, такі як нації, держави, підприємства, а об'єктом виступає масова свідомість громадян [42, с. 42].

Специфіка соціально-комунікативного підходу включає наступні аспекти: відображає сутність досліджуваного явища як закономірний розвиток людського суспільства в межах біологічної еволюції. Підкреслюється домінування принципів природного відбору, боротьби за існування і виживання як визначальних факторів громадського життя; трактує соціальний конфлікт як вічний та непереборний аспект громадського життя; розглядає інформаційну агресію як нову трансформовану форму природної агресії людини [61, с. 31].

Віртуально-кібернетичний підхід характеризує інформаційну війну як сукупність технічних, програмних та інших засобів, які використовуються у віртуальному просторі для враження інформаційних систем противника. В рамках цього підходу кібервійна визначається як складова частина інформаційної війни, що реалізується за допомогою засобів всесвітньої мережі у формі кібератак. Основна мета інформаційної війни у цьому контексті полягає в застосуванні прихованих, цілеспрямованих інформаційних впливів між інформаційними системами з метою досягнення певного результату в матеріальній сфері [61, с. 31]. Мережева війна – це внутрішньозумовлена особливість Інтернету, яка виявляється у формах жорсткої дискусії, цілковитого свавілля із взаємними образами, атаками на ресурси противника, зламами особистої інформації та ресурсів. Блоги стають потужним інструментом формування громадської думки. Згідно з американськими теоретиками Дж. Аркіллом та Д. Ронфельдтом, інформаційна війна може

становити частину широкого і всепроникаючого розуміння ворожих дій, таких як мережева війна або кібервійна [68].

Особливостями віртуально-кібернетичного підходу є: розкриття суті інформаційної війни через математичний вимір; виокремлення тенденцій розвитку інформаційного простору та інформаційних технологій, особливо в контексті інформаційно-блогових процесів; ігнорування психологічного аспекту явища; невизначеність ролі держави в цьому процесі; домінування теоретичного значення над практичним, відсутність рекомендацій та прийомів, які дозволили б виявити інформаційну агресію і захиститись від неї [61, с. 31].

Маніпулятивно-психологічний підхід визначає інформаційну війну як систему засобів та методів, спрямованих на психологічний вплив на індивідуальну та масову свідомість з метою спрямування її у напрямку, що вигідний суб'єкту впливу. Формами інформаційної війни є використання психотропної зброї, створення віртуального світу, заміщення реальності і т.д. За цим підходом інформаційно-психологічна війна полягає у впливі на противника через засоби масового психологічного впливу з метою зміни світогляду, ініціювання процесу самознищення, викликання добровільної здачі території, ресурсів і т.д. [32].

Специфічними особливостями маніпулятивно-психологічного підходу є: детальне вивчення психологічного впливу як ключового аспекту явища; комплексне висвітлення психологічного аспекту та маніпулятивної природи інформаційної війни; зосередження на агресивному, а не захисному характері інформаційної війни; зниження важливості технічного аспекту та матеріальних засобів інформаційного протиборства; недостатнє передбачення можливих економічних наслідків впливу.

Державно-інструментальний підхід розглядає інформаційну війну як інструмент зовнішньої та внутрішньої політики, призначений для збору, обробки та розповсюдження інформації у відповідь на дії противника. Основною особливістю цього підходу є висвітлення ролі політичних

інститутів та організацій держави у веденні інформаційної війни, при цьому недооцінюються соціальні, економічні і психологічні аспекти впливу [61, с. 32].

Військово-стратегічний підхід, який розглядає інформаційну війну як одну з форм військового конфлікту. В цьому контексті вона може виступати як самостійна форма військових дій або частиною розширеного спектру бойових операцій, таких як мережеві війни або кібернетичні війни. Основною стратегічною метою є досягнення переваги шляхом комп'ютеризації військової техніки та використання мережевої організації збройних сил. У цьому контексті активно використовуються різні електронні технології та автоматичні пристрої, які можуть замінити людей в бойових операціях. Зруйнування інформаційних систем противника стає ключовим завданням з метою перешкоджання йому отримувати та використовувати необхідні для нього дані [31, с. 37]. На думку представників цього підходу, існує різноманіття форм інформаційної війни, кожна з яких виступає у ролі окремої концепції. Серед них можна виділити командно-контрольні та розвідувальні війни, радіоелектронну боротьбу, психологічні операції, хакерську війну та програмні атаки на інформаційні системи, інформаційно-економічну війну, а також кібервійну [70].

Типовими особливостями цього підходу є: системність, що дозволяє охопити політичний, економічний, психологічний та інші аспекти; "агресивний характер", спрямований на швидке досягнення бажаного тактичного результату за ущерб стратегічній перспективі; ігнорування прогнозування наслідків для іншої сторони конфлікту; недооцінка соціального аспекту на користь політичного складника конфлікту [61, с. 32].

Існує також конфліктологічний підхід, який дозволяє аналізувати інформаційні війни з точки зору військового та політичного протистояння.

Також виділяють комплексний підхід до розуміння феномену «інформаційної війни». Український вчений А. Фісун вважає, що важливе комплексного розкриття сутності інформаційної війни, незалежно від того, чи

розглядати її як політичний конфлікт, соціальне явище чи соціокультурний феномен. Вчений пропонує таке визначення: «Інформаційна війна – це комплексний, відкритий чи прихований цілеспрямований інформаційний вплив однієї сторони, чи взаємний вплив сторін одна на одну, який містить систему методів і засобів впливу на людей, їхню психіку та поведінку, на інформаційні ресурси та інформаційні системи, з метою досягнення інформаційної переваги (в забезпеченні національної стратегії), що зумовлює прийняття сприятливих для ініціатора впливу рішень або знищення інформаційної інфраструктури противника, з одночасним зміцненням і захистом власної інформації та інформаційних систем» [54, с. 538].

До комплексного підходу варто зарахувати й визначення В. Ліпкана, Ю.Максименко та В. Желіховського: «Інформаційна війна – це: 1) дії, розпочаті для досягнення інформаційної переваги шляхом завдання шкоди інформації, процесам, що базуються на інформації та інформаційних системах супротивника за одночасного захисту власної інформації, процесів, що базуються на інформації та інформаційних системах; 2) нефізична атака на інформацію, інформаційні процеси та інформаційну інфраструктуру; 3) найвищий ступінь інформаційного протиборства, спрямований на розв'язання суспільно-політичних, ідеологічних, національних, територіальних та інших конфліктів між державами, народами, націями, класами й соціальними групами шляхом широкомасштабної реалізації засобів і методів інформаційного насильства (інформаційної зброї)» [26, с. 270].

Отже, важливо розуміти, що інформаційна війна може бути осмислена з різних точок зору, що відкриває широкий простір для подальших різноманітних теоретичних і прикладних наукових досліджень.

1.2. Типологія інформаційних воєн

В контексті розуміння інформаційних впливів важливим є визначення об'єктів і суб'єктів інформаційних воєн, а також їх різновидів.

Загалом об'єкт – це те, на що спрямована певна діяльність, тобто те, на що суб'єкт інформаційної війни намагається вплинути з метою досягнення позитивного для нього результату. Отже, головний об'єкт, на якому концентрується безпосередній інформаційний деструктивний вплив у межах заходів інформаційної війни, - громадська думка та свідомість окремої людини.

Основними об'єктами інформаційного впливу, зокрема деструктивного, є: ідеологічно-психологічне середовище суспільства, що пов'язане з використанням інформації, інформаційних ресурсів і інформаційної інфраструктури для здійснення впливу на психіку та поведінку людей; ресурси, що розкривають духовні, історичні, культурні, національні цінності (традиції, надбання нації та держави у різних сферах життя суспільства); інформаційна інфраструктура, всі проміжні ланки між інформацією та людиною; система формування суспільної свідомості та громадської думки; система прийняття політичних рішень, що передбачає інформаційний вплив на процеси прийняття політичних рішень на різних рівнях управління; свідомість та поведінка людини [37]. Однак основним об'єктом впливу залишається людина, на яку здійснюється вплив приховано через її нервову систему та психіку, переважно на підсвідомому рівні. Спрямований інформаційний вплив на населення передбачає визначальне впливове положення суб'єкта інформаційної війни в усіх сферах життєдіяльності іншої держави: політичній, економічній, мистецькій, науково-технічній, психологічній, релігійній, а також у міжнаціональних і міжнародних зв'язках.

У наш час існує значна розмаїтість технологій, спрямованих на здійснення негативного впливу на духовно-ідеологічну сферу життєдіяльності суспільства. Ці технології можуть бути використані різними суб'єктами, такими як спецслужби іноземних держав, терористичні організації,

політизовані радикальні групи, кримінальні структури, транснаціональні корпорації та інші учасники сучасних міжнародно-правових відносин, які можуть використовувати ці технології в різних сферах.

Попри різні думки експертів, які стверджують, що використання інформаційних прийомів є характерним виключно для кінця XX і XXI століття, існує значна кількість прикладів, що підтверджують твердження про те, що ця форма боротьби використовувалася значно раніше, а сучасні вияви цього явища є результатом еволюції первинних інформаційних війн [8, с. 51-52].

З огляду на історію та особливості ведення інформаційних війн виділяють кілька їх різновидів:

- Інформаційна війна в мирний час – здебільшого використовується під час виборчих кампаній. Основною зброєю є інформаційний вплив на масову свідомість, спрямований на вплив на громадську думку та формування інтересів конкретної сторони.

- Інформаційна війна у воєнний час – виступає як допоміжний механізм реальної війни, сприяючи виконанню військових завдань або замінюючи їх.

- Інформаційна операція при вирішенні миротворчих проблем – направлена на підтримку нової влади, формування єдиної позиції та впровадження пропагандистських повідомлень щодо опонентів з метою сформувати нову модель поведінки громадськості.

- Інформаційна операція при вирішенні соціальних проблем – впливає на масову свідомість, диктує стиль поведінки та дій, спрямована на зміну соціальних тенденцій.

- Інформаційна війна пропагандистського характеру – використовується як допоміжний механізм збройної війни, трансформуючи функцію інформування від простого повідомлення до ідеологічної пропаганди.

- Інформаційна війна з використанням Інтернету – охоплює інформаційний простір Інтернету, використовуючи різноманітні технології та

впливаючи на суспільну свідомість. Це може призводити до створення подій, які існують лише в інформаційному просторі, роблячи важким відрізнення правдивої інформації від вигадки [49, с. 86-87].

Зміна форм інформаційної війни відбувається залежно від її еволюції, і в результаті можна виділити інформаційну війну першого та другого покоління.

Інформаційна боротьба першого покоління охоплює такі аспекти: фізичне придушення (у воєнний час) елементів інфраструктури державного та військового управління; проведення радіоелектронної боротьби; отримання розвідувальної інформації через перехоплення й розшифрування інформаційних потоків; здійснення несанкціонованого доступу до інформаційних ресурсів з подальшою фальсифікацією чи викраденням; масове поширення в інформаційних каналах супротивника чи глобальних мережах дезінформації для впливу на особи, які приймають рішення; отримання інформації шляхом перехоплення відкритих джерел інформації [29].

Інформаційна боротьба другого покоління охоплює такі аспекти:

- створення системи бездуховності й аморальності, формування негативного ставлення до культурної спадщини противника;
- маніпулювання суспільною свідомістю різних соціальних груп населення для створення політичної напруги та хаосу;
- дестабілізація політичних відносин, провокація конфліктів, загострення політичної боротьби та розпалювання недовіри і підозрілості;
- зниження рівня інформаційного забезпечення органів влади, інспірація помилкових управлінських рішень;
- дезінформація населення про роботу державних органів, підрив їхнього авторитету та дискредитація органів управління;
- підрив міжнародного авторитету держави та його співробітництва з іншими країнами;
- нанесення уражень життєво важливим інтересам держави в політичній, економічній, оборонній та інших сферах [29].

В науковій літературі розрізняють відмінності між внутрішніми та зовнішніми інформаційними війнами. Вчений В. Карпенко визначив внутрішню інформаційну війну як конфлікт, спрямований проти власного народу. Основним інструментом такої війни є інформаційні ресурси, зокрема, використання державних та залежних засобів масової інформації. Стратегічна мета в цьому випадку полягає в ідеологічній маніпуляції населення в інтересах влади та олігархічних кланів [31, с. 60].

Змусити противника змінити свою поведінку можна шляхом використання явних та прихованих інформаційних загроз, які можуть бути зовнішніми або внутрішніми. Зовнішні загрози в контексті цілеспрямованого інформаційного впливу, такого як інформаційна війна, обумовлені боротьбою між конкуруючими інформаційними системами за загальні ресурси, які необхідні для забезпечення прийняттого режиму існування системи.

Внутрішні загрози виникають внаслідок наявності всередині системи різноманітних елементів та підструктур, для яких звичайний режим функціонування може стати неприпустимим у зв'язку з різними обставинами. Прихована загроза полягає в тому, що система неусвідомлює в реальному часі вхідні дані, які загрожують її безпеці [31, с. 68-69].

В інформаційній війні велика увага приділяється прихованим загрозам, оскільки вони дозволяють нарощувати внутрішні загрози та систематично впливати на систему ззовні. Тому в кожній державі питання інформаційної безпеки є одним із найважливіших аспектів національної безпеки, а система протидії агресивним інформаційним технологіям стає ключовим елементом загальнодержавних механізмів забезпечення безпеки. Прогнозується, що протягом наступних десятиліть інформаційні війни стануть ще більш жорсткими і стануть основою стратегій міжнародної безпеки.

На міжнародному рівні інформаційні війни розгортаються між: державами та їх об'єднаннями; міжнародними корпораціями, транснаціональними підприємствами та міжнародними фінансовими групами у взаємодії з державами; між міжнародними корпораціями, ТНК і

міжнародними фінансовими групами; терористичними організаціями та державами; злочинними угрупованнями; між злочинними угрупованнями та державами [22, с. 83].

Інформаційна війна використовує інформацію використовується як зброю у різних сферах життєдіяльності, включаючи різні аспекти, що дозволяє виділити кілька підвидів інформаційних воєн [70; 31]:

- Промисловий шпіонаж – це дії, що включають порушення прав інтелектуальної власності, розкрадання патентованої інформації, викривлення або знищення важливих даних та проведення конкурентної розвідки.

- Хакінг – це зламування та використання особистих даних, ідентифікаційних номерів, інформації з обмеженим доступом тощо.

- Кібервійна – це комп'ютерне протистояння у просторі Інтернету, спрямоване на дестабілізацію комп'ютерних систем державних установ, фінансових і ділових центрів, створення безладу та хаосу в житті країни.

- Мережева війна – це форма конфліктів, де учасники застосовують мережеві стратегії та технології для взаємодії. Це можуть бути терористи, кримінальні угруповання, громадські організації та соціальні рухи, які використовують децентралізацію комп'ютерних систем.

- Електронна війна – це використання та управління інформацією для набуття переваги над супротивником. Вона включає збір тактичної інформації, забезпечення безпеки власних інформаційних ресурсів та поширення неправдивої інформації.

- Психологічна війна – це вплив на людей з метою зміни їхньої психології, групових норм поведінки, масових настроїв та суспільної свідомості загалом.

- Радіоелектронна боротьба – це сукупність узгоджених заходів і дій, спрямованих на здобуття інформації про місцезнаходження радіоелектронних засобів, систем управління військами і зброї супротивника, їх знищення та радіоелектронне подавлення сигналів передачі інформації.

Інформаційна війна, як складний і багатоплановий процес, складається з наступних елементів [31, с. 61]:

- Електронна війна, що дозволяє противнику отримувати точну інформацію, вчиняючи вплив на електронні системи та забезпечуючи збір і аналіз цифрових даних.

- Психологічні операції – направлені на використання інформації для впливу на аргументацію солдатів противника, спрямовуючи їхню поведінку та віру в правильність власних дій.

- Дезінформація – цей компонент надає противнику неправильну інформацію щодо власних намірів та потужностей, змінюючи його сприйняття ситуації.

- Заходи безпеки – їх мета полягає в уникненні розкриття можливостей та намірів держави перед ворогом.

- Фізичні руйнування – можуть стати складовою інформаційної війни, якщо їхня мета – це вплив на елементи інформаційних систем.

- Прямі інформаційні атаки – це прямі спроби перевернути інформацію без видимої зміни сутності, змінюючи її інтерпретацію чи враження від неї.

Інформаційна війна може включати комбінацію цих елементів, і її характер може змінюватися в залежності від конкретних обставин і мети втілення, а їх взаємодія визначає загальний вплив інформаційної війни на глобальному та національному рівнях

Отже, дослідження різних типів інформаційних війн розкриває перед нами різноманітність стратегій, тактик і методів, використовуваних у цих конфліктах.

Висновки до розділу 1:

Насьогодні в науці не сформовано єдиної концепції інформаційної війни, а також єдиного підходу до розуміння її змісту, методів, форм і способів ведення. Також варто відзначити, що інформаційна війна є неоднозначним поняттям, тому його можна розглядати у широкому і вузькому розумінні. У

широкому сенсі інформаційна війна визначається як будь-який негативний інформаційний вплив на противника. У вузькому розумінні термін вказує на воєнне протистояння в інформаційній сфері, спрямоване на отримання односторонніх переваг в зборі, обробці та використанні інформації на полі бою. Суб'єктами цих війн можуть бути окрема особа або група осіб, юридичні особи або держава. Учасники таких конфліктів можуть діяти індивідуально або в групах, спонтанно або в рамках міжнародно-правових угод. Для розуміння багатогранності природи інформаційної війни та детального аналізу складових цього поняття потрібно залучати різні наукові підходи: зокрема геополітичний, соціально-комунікативний, військово-стратегічний, віртуально-кібернетичний, конфліктологічний, маніпулятивно-психологічний, комплексний.

Наукове осмислення проблематики і результати різнопланових досліджень дають змогу краще зрозуміти природу і види інформаційних війн.

Інформаційні війни можуть розгортатися у різний час, на різних рівнях та з різними цілями, а їх характер і методи можуть змінюватися в залежності від конкретних обставин, що дозволяє типологізувати інформаційні війни за різними критеріями. Детальне дослідження різних типів інформаційних війн дозволяє збільшити наше розуміння того, які конкретні аспекти інформаційних війн визначають їхні результати та вплив. Такий аналіз допомагає розкрити особливості кожного типу інформаційної війни, з'ясувати його цілі та можливі наслідки, що є важливим для ефективної протидії та попередження подібних конфліктів у майбутньому.

РОЗДІЛ 2

ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВЕДЕННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВОЄН

2.1. Цілі та причини інформаційних воєн

Сучасні держави активно застосовують інформаційні методи боротьби з метою зміцнення своєї лідерської позиції на міжнародній арені та захисту своїх політичних, економічних та інших інтересів. При аналізі природи інформаційних війн важливо відзначити, що їх зародження та розвиток визначаються основним середовищем їх існування і поширення – інформаційним суспільством. Інформаційне суспільство, як новий соціальний порядок, породжує нові види конфліктів – інформаційні конфлікти. Наприклад, в індустріальному суспільстві не існувало подібного роду конфліктів, принаймні, за інтенсивністю. Зміна форми агресії відбулася лише в постіндустріальному суспільстві, оскільки воно відрізнялося від індустріального, надавши агресії характер інформаційного впливу. З цього можна зробити висновок, що виникнення інформаційних конфліктів залежить від етапу розвитку суспільства та є результатом його розвитку, зокрема технологічного. Інформаційна боротьба стала самостійним компонентом зовнішньої політики внаслідок інтеграції світового співтовариства та прогресу в галузі науки і техніки.

Мета інформаційної війни полягає в ослабленні моральних і матеріальних сил супротивника або конкурента та зміцненні власних. Цей вид боротьби включає заходи пропагандистського впливу на свідомість людини в ідеологічних та емоційних аспектах і є складовою частиною ідеологічної боротьби. Інформаційна війна не призводить безпосередньо до фізично руйнівної дії, жертв чи матеріальних втрат, і це створює особливий аспект

небезпеки, оскільки вона може впливати на суспільну та особистісну психіку, викликаючи масштабні і важливі наслідки, порівняні за значенням іноді з подіями збройних конфліктів.

Основною метою інформаційної війни між державами є негативний руйнівний вплив на політичну могутність держави-противника. Це досягається шляхом послаблення реальних і потенційних можливостей держави забезпечити власну безпеку, утруднення внутрішнього розвитку та активної зовнішньої діяльності, а також в підтриманні міжнародних зв'язків. Інформаційна війна також націлена на завдання шкоди політичному іміджу, ослаблення правлячої еліти та встановленого нею соціально-політичного режиму, та навіть сприяння усуненню цієї еліти від влади [29].

В політичній сфері основною метою інформаційної війни є забезпечення національних інтересів. Один з найважливіших інтересів – це забезпечення інформаційної безпеки держави. Для забезпечення безпеки державі необхідно володіти інформацією, щоб можна було вести інформаційну боротьбу з іншими державами.

Інформаційна війна має відмінні цілі, порівняно із традиційним розумінням війни. Замість фізичного знищення ворога та його збройних сил, метою може стати масштабне порушення роботи фінансових, транспортних та комунікаційних мереж і систем. Замість знищення стратегічних об'єктів спрямованість інформаційної війни полягає в частковому руйнуванні економічної інфраструктури і змушенні населення підпорядкуватися волі країни-переможця. Важливо відзначити, що в епоху інформаційних війн, плани бойових операцій розробляються спільно військовими та цивільними фахівцями, і часто цивільні експерти відіграють ключову роль у цьому процесі. Таким чином, збройні сили змушені не лише вивчати та впроваджувати нові інформаційні технології, а й активно взаємодіяти з цивільними для розробки та впровадження оптимальних стратегій використання цих технологій [31, с. 63].

Дослідниця А. Младьонова акцентує на таких трьох основних цілях ведення інформаційної війни: використання контролю над інформаційним простором для проведення інформаційних атак на ворога; забезпечення контролю та захисту власної інформації в просторі від ворожих дій; підвищення загальної ефективності армії шляхом повсюдного впровадження різноманітних військових інформаційних функцій [31, с. 60].

Дослідники виокремлюють широкий спектр завдань інформаційної війни, що вказує на її важливість, поліфункціональність і ресурсність:

- дестабілізація політичних відносин, стимулювання конфліктів та боротьби за владу;
- формування громадської думки, маніпулювання громадською думкою та політичною орієнтацією для створення політичного напруження та хаосу;
- створення атмосфери бездуховності та формування негативного ставлення до культури, історичної спадщини в суспільстві противника;
- провокування репресивних заходів влади щодо опозиції;
- провокування соціальних, політичних, етнічних та релігійних зіткнень;
- введення населення в оману щодо дій органів влади, дискредитація їх авторитету;
- вплив на політичні рішення – інформаційна війна може спрямовувати політичні процеси, впливаючи на рішення органів влади та формування політичного курсу.
- зниження рівня інформаційного забезпечення діяльності органів влади та інспірація помилкових управлінських рішень;
- ініціювання страйків, масових заворушень та акцій протесту;
- створення чи посилення опозиційних угруповань чи рухів;
- дискредитація історичної та національної самобутності народу;
- здійснення іншого деструктивного ідеологічного впливу;

- формування передумов для економічної, духовної чи військової поразки;
- підриг морального духу населення та зниження обороноздатності;
- применшення світових досягнень у науці, техніці та інших галузях та перебільшення помилок і недоліків;
- представлення свого способу життя як реального майбутнього і необхідність наслідування його іншими народами;
- нанесення шкоди інформаційно-технічній інфраструктурі та захист від інших деструктивних впливів;
- підриг міжнародного авторитету держави та її співпраці з іншими країнами [37; 29].

Ці завдання ілюструють, як інформаційна війна стає важливим елементом впливу на різні аспекти сучасного світу, включаючи політику, геополітику, економіку та суспільство.

Але загалом, інформаційна війна завдає згубного впливу для політичної стабільності суспільств та їхніх систем [21, с. 15–17].

Одне з ключових завдань інформаційних війн – це маніпулювання масами. Цілі таких маніпуляцій: вплив на суспільну та індивідуальну свідомість, внесенні шкідливих ідей та поглядів; дезорієнтація та дезінформація мас; послаблення певних переконань та устроїв; залякування свого народу через створення образу ворога; залякування супротивника через демонстрацію своєї могутності [29].

Відзначаючи розбіжності в поглядах науковців щодо мети та завдань сучасних інформаційних воєн, можна виділити три основні напрямки, за якими здійснюються інформаційні операції в різних конфліктах:

1. Підтримка бойових дій – інформаційна війна може використовуватися для посилення ефективності збройних протистоянь. В цьому випадку вона функціонує як інструмент для супроводу військових операцій та впливу на ворожі війська та населення.

2. Міждержавна конкуренція. Інформаційні операції можуть бути спрямовані на вирішення питань міждержавної конкуренції. Це включає вплив на сфери управління, економіки, фінансів країн-об'єктів агресії. Інформаційне протиборство такого типу може розгортатися як у мирний, так і у воєнний період.

3. Інформаційна окупація та передумови для військового загарбання. Іншим аспектом є використання інформаційних операцій для ослаблення та упокорення країни-жертви, впливу на свідомість її громадян. Це може створити передумови для подальшого військового загарбання або інших форм агресії. Такий сценарій фактично визначається як інформаційна окупація [4, с. 84]. Як зазначає в цьому контексті О. Дубас, сьогодні «з'явилися приклади, коли засоби масової інформації застосовувалися навіть замість збройних сил для досягнення політичних цілей, у результаті чого без єдиного пострілу зникають цілі держави та радикально змінюється політична картина світу» [11].

Інформаційна війна — це комплекс дій, спрямованих на вплив на інформаційне середовище для досягнення стратегічних чи політичних цілей.

Узагальнюючи цілі, завдання і сучасні форми протистояння в інформаційному середовищі, а також погляди дослідників проблематики підсумуємо основні причини та чинники інформаційних воєн [63, с. 154; 39]:

1. Технологічні досягнення – застосування новітніх технологій для збору, обробки та передачі інформації (кіберзброя, штучний інтелект, аналітика великих даних — це лише кілька прикладів новітніх технологій, які можуть бути використані в цілях інформаційного впливу).

2. Розвиток комунікаційних каналів – поява нових та ефективних шляхів комунікації, які дозволяють швидко та ефективно впливати на аудиторію.

3. Зростання впливу соціальних мереж як засобу комунікації створює нові можливості для маніпуляцій та дезінформації. Алгоритми соціальних

мереж можуть бути використані для спрямованого розповсюдження інформації, спрямованого впливу на громадську думку та формування певних переконань.

4. Прогрес маніпулятивних інструментів – вдосконалення інструментів впливу, спрямованих на маніпуляцію і формування певних переконань серед аудиторії.

5. Процеси глобалізації, інформатизації та політизації, що призводять до зростання глобальних процесів та політичної активності в суспільстві, підсилені розвитком інформаційних технологій.

6. Прагнення лідерських позицій на світовій арені – прагнення держав до зайняття лідируючих позицій у світі та формування свого впливу через інформаційний простір.

7. Геополітичні інтереси, адже країни можуть використовувати інформаційні війни для захисту своїх національних інтересів, зміцнення свого міжнародного впливу або послаблення впливу конкурентів.

8. Вплив масової культури, тобто вплив масових культурних явищ на щоденне життя людей, що змінює їхнє сприйняття інформації.

9. Конкурентна боротьба за інформаційний простір – змагання за домінування в інформаційному середовищі з опонентами чи конкурентами.

10. Підтримка "гарячої" фази конфлікту – використання інформаційних ресурсів для підтримки динаміки конфліктів.

11. Вплив на вибори та політичний процес, адже зовнішні актори можуть спробувати вплинути на політичний процес у інших країнах, включаючи втручання у виборчі кампанії, дезінформацію та створення політичних криз.

12. Психологічний тиск на опонента, створення паніки та невизначеності в суспільстві, що може призвести до слабкості інститутів влади.

13. Гібридні методи ведення війни, адже інформаційні війни стають частиною гібридних конфліктів, які об'єднують в собі елементи військових

дій, політичної боротьби, економічного тиску та інформаційної війни. Це ускладнює визначення та протистояння таким конфліктам.

14. Створення та закріплення іміджу – необхідність формування позитивного або негативного іміджу суб'єкта в масовій свідомості суспільства.

Ці умови, чинники та причини взаємодіють та формують складний ландшафт інформаційних воєн, в яких управління, регулювання та захист інформаційної сфери стають важливими аспектами для забезпечення національної та міжнародної безпеки.

Зростання залежності суспільства від інформаційних технологій та медіа робить інформаційні війни ефективним засобом впливу. У зв'язку з цим, розвиток стратегій протидії дезінформації та захисту інформаційної сфери стає надзвичайно важливим завданням для країн та міжнародних організацій. Ефективне протистояння цим викликам вимагає постійного вдосконалення технологічних та аналітичних інструментів, розвитку інформаційної грамотності громадян і міжнародної співпраці.

2.2. Методи та засоби ведення інформаційних воєн

У сучасному світі, засоби та методи ведення інформаційної війни неперервно розвиваються, набуваючи складніших і вдосконалених форм. Це обумовлено кількома факторами, серед яких варто відзначити технологічний прогрес, гібридні підходи, які комбінують різні види впливу, а також глобальна мережа Інтернет, що дозволяє швидко поширювати інформацію.

Серед засобів для ведення інформаційної війни дослідники виділяють такі [31, с. 51-52; 22]:

- Програмно-комп'ютерні технології – це технічні засоби та алгоритми, які спрямовані на атаку комп'ютерних систем військового і державного управління. Включають в себе використання комп'ютерних вірусів, програмно-апаратних закладок, руйнівних програм тощо. Мета — вплив на

інфраструктуру, енергосистеми та життєзабезпечення шляхом активації руйнівних засобів в інформаційних системах. Також проводиться знищення об'єктів збору, обробки, доставки та зберігання інформації.

- Радіоелектронна боротьба – спрямована на розпізнавання, виявлення та протидію системам супротивника. Включає в себе встановлення радіоперешкод, створення об'єктів-невидимок і придушення радіоелектронних засобів супротивника.

- Лінгвістичні засоби та методи передбачають цілеспрямоване використання мовних особливостей. Включають в себе використання спеціальної термінології, мовних зворотів і створення однозначно невизначеної інформації для досягнення певних цілей в інформаційному просторі.

- Чутки та плітки – мова йде про поширення сумнівної інформації та неперевірених висловлювань. Тут використовується природа виникнення таких явищ, а також аналізується механізм їхнього штучного розповсюдження в конкретному середовищі.

- Пропагандистська діяльність – спрямована на формування моральних та етичних стандартів і світогляду. Ця діяльність має на меті впливати на суспільство шляхом створення певних норм, встановлення зразків для наслідування та поширення міфів. Її реалізація здійснюється через різноманітні засоби, такі як словники, енциклопедії, підручники, відео- та аудіопродукція тощо.

- Цензура – система контролю за ЗМІ. Це ведення нагляду за діяльністю засобів масової інформації та видавництва і передбачає управління інформаційним простором з боку владних суб'єктів.

- Засоби масової інформації. У сфері інформаційної війни використовується весь спектр засобів масової інформації, щоб досягти поставлених цілей.

Інформаційний вплив в рамках інформаційної війни може бути здійснений за допомогою текстових повідомлень, зображень, відео- чи

аудіозаписів. Використання різноманітних медійних форматів надає можливість не лише передавати інформацію, але й емоційно впливати на аудиторію, викликаючи різноманітні реакції та формуючи її переконання та думки. Такий підхід спрямований на створення комплексного впливу, адаптованого до різних сприйняття та індивідуальних особливостей цільової аудиторії. Зупинимося на конкретних методах в даному контексті.

Інформаційний вплив за допомогою текстових повідомлень здійснюється через різноманітні методи [4, с. 87]:

- Замовчування (ухилення від розголошення важливої інформації, яка може вплинути на розуміння подій).
- Подання неправдивого факту (використання в повідомленні маніпульованих чи недостовірних фактів).
- Поєднання правдивих і неправдивих фактів і коментарів (комбінування правдивих елементів з тими, що можуть бути викривлені чи неправдиві, для створення конкретного контексту або враження).
- Представлення випадкових явищ як типових і системних (зміна сприйняття шляхом виділення випадкових подій та намагання їх зобразити як загальний тенденційний характер).
- Зміщення акцентів у повідомленні шляхом пропусків, підбирання маніпулятивних рубрик, заголовків, виділених цитат.
- Введення в оману некоректним посиланням на джерела повідомлення: (використання завуальованих натяків на авторитетність або вказівки на неперевірені джерела, щоб зробити інформацію більш переконливою – «з надійних джерел отримано інформацію»).
- Розголошення інформації, одержаної з неофіційних та ненадійних джерел.
- Використання часових розбіжностей, зокрема історичних фактів для підтвердження сучасних повідомлень; викривлення хронології подій шляхом вказівки на події минулого з розрахунком на те, що деталей ніхто не пам'ятає.

-Заглушування важливих фактів – тобто перенаправлення уваги аудиторії шляхом відображення другорядних повідомлень або створення мозаїки інформації про актуальні та неактуальні події з метою ускладнення формування пріоритетів у сприйнятті інформації реципієнтом.

- Використання слів-подразників із зарядом емоцій – використання таких висловлювань, як "правда", "свобода", "демократія", "патріотизм", "зрада", "фашизм", "корупція", з метою викликати конкретні позитивні або негативні асоціації; апеляція до почуттів та ефективне використання очікувань, таких як "достаток у домі", "стабільність", "впевненість у майбутньому", "гордість за батьківщину".

- Використання штампів – застосування узагальнених висловлювань, таких як "глобальні проблеми" або "захист інтересів", для створення загального враження або відзначення певних ситуацій.

- Навішування ярликів, таких як "хунта" чи "країна, яка не відбулася", з метою виокремлення та спрощення певних ситуацій чи образів, щоб вплинути на сприйняття аудиторії

- Використання дієслів наказового способу для спонукання до дії (застосування дієслів, таких як "проголосуй", "не спи", "визначайся", з метою прямого заклику до аудиторії виконати певні дії).

- "Гіпнотизування" термінами, неологізмами, запозиченнями.

- Домінування негативних та трагічних новин, створення образу загрози військового, екологічного та економічного характеру. Наприклад акцентування уваги на публікаціях, які містять в собі виключно негативні аспекти та трагічний зміст, з метою створення образу загрози, наприклад, за допомогою заголовків, подій чи заяв, як от "Україну перетворюють на ядерний могильник" [4, с. 87].

Важливе значення має інформаційний вплив за допомогою зображень, відео- чи аудіозаписів, який відкриває широкі можливості для створення вражаючого та ефективного візуального та аудіального враження на аудиторію. Стимулюючи зоровий аспект сприйняття, зображення можуть

висвітлювати конкретні ситуації, викликати емоційні реакції, а також допомагати в розумінні складних концепцій. Вони можуть бути використані для створення меморабельних образів чи передачі певних відчуттів. За допомогою звукових елементів також можна суттєво підсилити емоційний вплив. Вплив за допомогою зображень, відео- чи аудіозаписів може бути реалізований наступним чином: використання архівних матеріалів для ілюстрації сучасних подій; використання правдивого матеріалу як ілюстрації до коментаря, який має маніпулятивний характер; зміна змісту матеріалу шляхом видалення певних фрагментів; накладання на відеоряд коментарів, перекладу або титрів, які містять неправдивий текст чи інші маніпулятивні елементи; показ об'єкта на фото чи відео в невідповідному для нього ракурсі, спрямоване на виклик відрази, зневаги, антипатії чи сміху; використання технік, таких як "25 кадрів", для підсвідомого впливу на глядача; апеляція до емоцій за допомогою звукоряду, кольорів, образів для спричинення негативних або позитивних емоцій у глядачів [4, с. 88; 5].

Всі медійні формати можуть використовувати для створення потужних комунікативних стратегій в інформаційній війні, забезпечуючи комплексний та ефективний маніпулятивний вплив на цільову аудиторію.

Методи інформаційних воєн можуть бути досить різноманітними та включати в себе різні стратегії та техніки. Ця різноманітність створює простір для впровадження комплексних підходів і забезпечує адаптованість до різних сценаріїв. Дослідники акцентують на таких з найбільш поширених методах [31; 22; 4]:

- дезінформація та фейкові новини, тобто створення та поширення вигаданих чи викривальних інформаційних повідомлень для впливу на громадську думку, порушення довіри та спричинення плутанини;
- кібератака – це використання комп'ютерних технік для проникнення в інформаційні системи, крадіжки даних, або знищення важливої інформації;

- соціальна інженерія – це використання маніпулювання соціальними взаємодіями та впливом на психологічні аспекти, щоб отримати неправдиву інформацію або вплинути на рішення осіб;
- вплив на соціальні мережі – спроби використовувати соціальні мережі для поширення певних поглядів, збільшення певних тем, або створення враження широкої громадської підтримки або неприязного ставлення;
- інформаційна блокада, яка передбачає спроби обмежити доступ до інформації або перешкоджати її нормальному розповсюдженню, наприклад, через цензуру або атаки на інфраструктуру мас-медіа;
- інформаційна ескапада – створення та поширення великої кількості інформації, щоб приховати або спотворити важливі факти чи події;
- таргетована реклама та піар, що передбачає використання рекламних кампаній та публічних виступів для впливу на певну аудиторію чи формування певного образу.

Ці методи можуть застосовуватися як індивідуально, так і у поєднанні, створюючи складні та важко передбачувані інформаційні атаки. Важливо відзначити, що інформаційні війни можуть бути реалізовані не тільки державами, але й різноманітними акторами, такими як терористичні групи чи корпорації.

2.3. Моделі реалізації інформаційної війни

Методи та ефективність інформаційної війни залежать від обраної моделі впливу, тому варто зупинитися на її технологічних аспектах. Дослідження, насамперед ті, що провів український вчений Г. Почепцов, вказують на наявність різних моделей інформаційної війни. Серед них можна виділити такі: модель пропагандистської комунікації; модель масової демонстрації; модель дезінформаційної кампанії; модель масової комунікації;

модель кампанії нейтралізації; семіотична модель; модель резонансного впливу.

Коротко охарактеризуємо ці моделі інформаційної війни (за Г.Почепцовим) [39].

1. Модель дезінформаційної кампанії. Ця модель, як правило, передбачає вплив на масову свідомість через дезінформацію, реалізовану наступним чином: залучення уваги, емоційна стимуляція та демонстрація того, як конфлікт може завершитися, якщо слідувати порадам комунікатора. Такий вид пропаганди часто використовує дезінформацію та чутки для заплутування громадян та досягнення поставлених цілей.

2. Модель масової комунікації включає такі елементи: джерело – кодування – повідомлення – декодування – отримувач [39, с. 268]. Використання цієї моделі надає можливість здійснювати управлінський вплив на масову свідомість та просувати різні життєвоважливі інтереси в інформаційному просторі. Важливо відзначити, що масові комунікації не лише інформують, але також мають політичне значення.

3. Модель масової демонстрації. Ця модель ацентує на масових заворушеннях громадян з різних причин, що в результаті може викликати безлад та призвести до зміни державної влади. Інтенсивний інформаційний вплив, спрямований на певну групу людей, може визначити подальший розвиток подій та призвести до змін у політичній системі.

4. Модель кампанії нейтралізації передбачає такі етапи: а) приховування конфлікту; б) введення нової події; в) відповідь або спростування. Ця стратегія дозволяє звернути увагу громадськості на іншу проблему, відвертаючи увагу від основного конфлікту. Інформація, що подається на цьому етапі, має бути добре структурованою та складною для перевірки, що сприяє прийняттю її групою, яка вірить в її достовірність.

5. Модель пропагандистської комунікації. Л. Войтасик включає три основні етапи розвитку даної моделі. По-перше, це переорієнтація громадської думки шляхом впровадження нових цінностей. По-друге, це економічна

дезінформація. По-третє, розповсюдження моделей кращого життя через ЗМІ, кіно та інші культурні засоби. Такий вплив призначений створити прийнятне для громадян уявлення про майбутнє, хоча отримані результати часто не відповідають дійсності [39, с. 57].

6. Модель резонансного впливу характеризується тим, що основу впливу складає не новизна інформації, а використання вже існуючої. Зокрема є такі технології резонансу: а) когнітивні схеми; б) комунікативні схеми; в) власне резонансні схеми [39, с. 132]. У цій технології важливою є як пропозиція комунікатора, так і позиція слухача. Тобто аудиторія, яка споживає інформацію, стоїть на тій самій сходинці значущості, що й ті, хто надає цю інформацію.

7. Семіотична модель. В своїй концепції Ч. Пірс розпізнає три типи семіотики, відповідно до визначення знаків на кожному з етапів [39, с. 210]: а) іконічні знаки, представлені телевізійними знаками, які відтворюють картину життя, не завжди відповідну реальності; б) знаки-індекси, що вказують на іншу реальність, до представників якої вони належать; в) знаки-символи, де ЗМІ грають ключову роль, вводячи нові пріоритети для суспільства й змінюючи їх ієрархічний статус. Зміна цих кодів може впливати на країну, і відповідно країни можуть зникати, приймаючи чужі коди (як це сталося з СРСР). При цій моделі громадянам слід переорієнтуватися, головним чином, вербальним способом.

Незалежно від обраної моделі впливу, інформаційна війна діє за базовою схемою, яка визначається наступними аспектами [49, с. 85]:

1. Наявність багатоцільового об'єкта для комунікаційного резонансу: інформація повинна зацікавлювати всі верстви населення, враховувати різні інтереси — від звичайних робітників до еліти суспільства [39, с. 63].

2. Інтенсивний вплив спрямовується на однорідну групу населення, що не має чіткої залежності від існуючої влади [39, с. 64]. Молодіжна аудиторія часто є основним об'єктом, оскільки вона активно сприймає інформацію.

3. Критика не спрямована безпосередньо на владу, може здобувати підтримку влади.

4. Усний канал передбачає, що інформація передається через телеканали, радіо та інші усні канали, що дозволяє отримувачам інформації миттєво реагувати. Це важливо, оскільки письмові джерела (газети, журнали) можуть бути менш ефективними в умовах затримки. [39, с. 66].

5. Стимуляція обговорення, адже розповсюдження чуток та активне обговорення допомагають привернути увагу та поширити інформацію.

6. Багатоканальний вплив ознає, що інформація поширюється різними каналами (можуть бути як національні ЗМІ, так і міжнародні), що зміцнює ефект впливу.

7. Орієнтація на однорідну аудиторію, тобто вплив здійснюється на групу з однаковими параметрами, такими як: зіткнення із загальною проблемою, визнання її важливості та організація для прийняття рішення [49, с. 86].

Моделі інформаційної війни можуть взаємодіяти, ускладнюючи завдання розрізнення правдивої інформації від маніпуляції та дезінформації. У сучасному світі інформаційна війна стала самостійною стратегією впливу на громадську думку та масову свідомість.

Універсальної логіки розгортання інформаційної війни немає, але сучасні фахівці зауважують, що можна виокремити декілька базових етапів реалізації інформаційної війни [67, с. 468-470; 35, с. 85].

На початковому етапі інформаційного протистояння спостерігається активне збільшення обсягу матеріалів та інших форм «інформаційної активності». Головною метою є привернення уваги до проблемної ситуації або питання, яке є об'єктом інформаційного впливу.

На другому етапі інформаційного протистояння відбувається пошук аудиторії, її завоювання та поступова консолідація споживачів інформаційного продукту навколо основного протиріччя чи проблеми. В цей період інформаційні суб'єкти прагнуть активно залучити увагу цільової

аудиторії, сформувані в ній певні переконання чи думки, а також створити базу для подальшого впливу та маніпуляцій.

На третьому етапі відбувається масова інформаційна обробка аудиторії, що включає в себе насичення інформаційного простору різноманітними матеріалами та відомостями. Це призводить до залучення широкої аудиторії на той чи інший бік протистояння. Інформаційні суб'єкти активно впливають на сприйняття аудиторією ключових питань чи проблем.

Завершальним етапом інформаційного протистояння слугує реакція аудиторії. Ця реакція впливає на забезпечення панування в інформаційному просторі конкретного суб'єкта інформаційної війни. Успіх на цьому етапі може визначати, яка зі сторін протистояння досягне більшого впливу та підтримки від аудиторії.

Оптимальним підґрунтям для успішної інформаційної експансії є низка недоліків у функціонуванні інформаційного простору певної держави, зокрема: контроль або монополізація над засобами масової інформації та комунікацією, пов'язана залежністю від держави або олігархічних структур; неясна структура власності на медійному ринку; обмеження свободи слова і втручання у редакційну політику; домінування конкретних ЗМІ та інформаційних агентств на світовому ринку новин; нерівномірність ефективності засобів масової інформації між розвиненими країнами та тими, що розвиваються [4, с. 86].

У випадку поразки в інформаційній війні характеристика суспільства, яке є піддане впливу, може включати ряд ознак, що подібні до поразки у звичайній війні, а саме: загибель чи еміграція частини населення; руйнування промисловості та сплата контрибуцій; втрата частини території; установлення політичної залежності від переможця; повний або частковий розпуск армії та обмеження її функцій; вивезення з країни передових технологій та наукових розробок [31, с. 67].

В разі поразки в інформаційній війні це може мати також негативні наслідки для інформаційної системи, зокрема: зменшення інформаційної

емності; втрата елементів та підструктур інформаційної системи, що робить її безпечною для переможців; включення інформаційної системи сторони, що програла, у вирішення завдань на користь переможців; інтеграція інформаційної системи сторони, що програла, в структуру переможної сторони [31, с. 67].

Отже, інформаційна система цього суспільства стає об'єктом впливу переможців, втрачаючи свою автономію і підпорядковуючись інтересам агресора. Натомість, інформаційна війна, у порівнянні з традиційною війною, може бути менш визначеною і завершеною, оскільки відсутні чіткі причини для припинення впливу агресора на жертву [31, с. 68].

Ведення інформаційної війни може призвести до спотворення реальності в масовій суспільній свідомості, і її результати можуть значно відрізнятись від підсумків збройного конфлікту. Іншими словами, навіть якщо одна зі сторін конфлікту зазнає поразки на полі бою, в інформаційному просторі вона може спробувати створити враження перемоги. Це може мати велике значення, оскільки формування громадської думки та міжнародне сприйняття подій часто залежить від інформаційного контексту, який створюється в процесі інформаційної війни.

Висновки до розділу 2

В умовах постійних змін і модернізації суспільства та технологій методи та засоби ведення інформаційної війни постійно переосмислюються та ускладнюються. Це пов'язано з розвитком технологій, змінами в суспільстві, а також з розширенням кількості сфер, в яких інформація відіграє ключову роль. Ось деякі чинники та причини цього процесу: прагнення до лідерських позицій на світовій арені; конкурентна боротьба за інформаційний простір; процеси глобалізації, інформатизації та політизації; технологічний прогрес; прогрес маніпулятивних інструментів; розвиток комунікаційних каналів; гібридні методи ведення війни та ін.

У цьому контексті, адаптація до нових реалій вимагає постійного вивчення та вдосконалення методів і стратегій ведення інформаційної війни, а також розвитку заходів з кібербезпеки та захисту інформації. Методи інформаційних воєн включають в себе різні стратегії та техніки: дезінформація та фейкові новини, кібератаки, соціальна інженерія, інформаційний блокада, вплив на соціальні мережі та ін.

Серед сучасних засобів для ведення інформаційної війни виділяються такі: програмно-комп'ютерні технології, радіоелектронна боротьба, лінгвістичні засоби та методи, цензура, пропагандистська діяльність, ЗМІ та ін. Інформаційний вплив в рамках інформаційної війни може бути здійснений за допомогою текстових повідомлень, зображень, відео- чи аудіозаписів. Використання різноманітних медійних форматів надає можливість не лише передавати інформацію, але й емоційно впливати на аудиторію, викликаючи різноманітні реакції та формуючи її переконання та думки.

Інформаційна війна відбувається за певної моделі, яка визначає підходи до збору, обробки, поширення та використання інформації з метою досягнення конкретних цілей. Виділяють такі моделі: модель пропагандистської комунікації; модель масової демонстрації; модель дезінформаційної кампанії; модель масової комунікації; модель кампанії нейтралізації; семіотична модель; модель резонансного впливу. Ці моделі можуть використовуватися як окремо, так і комбіновано в залежності від конкретного контексту та мети інформаційної війни.

РОЗДІЛ 3

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

3.1. Причини, цілі та технології ведення інформаційної війни росією

Інформаційна війна Росії проти України розпочалася ще з часів отримання Україною незалежності у серпні 1991 року. Сучасні фахівці наголошують на тому, що з часу незалежності України росія веде систематичну інформаційну пропаганду [6, с. 137].

До українсько-російських конфліктів, які мали виражену складову інформаційного впливу, можна віднести територіальний конфлікт, що виник у навколишній області острова Тузла у 2003 році, а також "газові" війни у 2005 та 2009 роках і події подібного характеру [43, с. 151]. Інформаційна війна була посилена у час правління президента В. Януковича.

Масштабну інформаційну кампанію проти Майдану російські медіа почали наприкінці 2013 р., і згодом це перетворилося на збройну агресію. Із введенням російських військ в Крим росія розгорнула агресивну інформаційну війну проти України. Щороку росія витрачала на інформаційну війну проти України до 4 млрд дол. [17].

У 2014 році реалізація агресивних планів Росії стосовно України включала активізацію протистояння в інформаційному просторі. Інформаційна війна мала на меті не лише полегшити анексію українських територій, але й легітимізувати цей процес. Основна стратегія інформаційно-психологічних операцій була спрямована проти громадянської ідентичності України, викликати відмову українців захищати свою державу. Головною метою було формування переконання серед громадян України, росії та європейських країн у тому, що створення чи відновлення Української держави є штучним процесом. Розповсюджувались твердження про панування "неонацистської влади", яка, як вважалося, отримала державну владу в

результаті перевороту, а також про те, що поступовий розвиток українського суспільства можливий лише за умови тісного співробітництва чи об'єднання з російською федерацією [33, с. 141].

Росія використовувала і тиражувала через медіа різноманітні соціальні технології, направлені проти України, зокрема: технологію поділу країни на "народні республіки", технологію формування кримінальних натовпів, технологію сприяння заколотам та захопленню влади в містах, проведення "референдумів", використання "живого щита" та інші. Як зауважують дослідники, всі ці технології відрізняються певними ознаками, такими як спільні цілі, використання стандартних методів, синхронізація акцій у різних містах України, подібність зовнішньої атрибутики, символіки, ідеологічної та пропагандистської інформаційної підтримки [8; с. 55].

Після 2014 року російські медіа використовували різні методи з метою пояснення вторгнення росії на територію України та часто вдалися до перекручування фактів та відкритої дезінформації. Журналісти змінювали реальні події та подавали неправдиві інтерпретації. Російські журналісти намагалися запевнити свою аудиторію, що на території України панував "хаос та безлад", і російські війська сприяли збереженню стабільності та захисту російськомовного населення від т.зв. "коричневої чуми", яку сам президент путін характеризував як загрозу [29].

Російські телеканали використовували кадри протистоянь з Євромайданом для ілюстрації ситуації у Сімферополі, оприлюднювали неправдиву інформацію про перехід українських військових на російський бік та поширювали повідомлення про великі черги українських біженців, які, за їхніми твердженнями, стояли біля російського кордону. При цьому вони використовували фото з пропускного пункту "Шегині" з Польщі до України для ілюстрації цієї ситуації [29].

Ще на етапі початкової російської агресії в 2014 році під час організації операції захоплення Криму фахівці Національного інституту стратегічних досліджень вказували, що військова операція росії супроводжувалася

активною інформаційно-психологічною кампанією. Ця кампанія була направлена на російську аудиторію з одного боку та на українську та, частково, західну з іншого [57, с. 5-11]. Основними метою цієї спеціальної інформаційної операції були деморалізація українських армії, силових структур і суспільства, а також спонукання їх до державної зради. Крім того, великою увагою надавалося формуванню у громадян росії та України фейкового "медіабачення" військових подій, штучного створення враження масової підтримки дій росії серед населення Півдня та Сходу України, а також виготовленню історій тощо. Для досягнення цих цілей використовувалися різноманітні канали комунікацій, такі як традиційні та електронні засоби масової інформації, Інтернет і соціальні мережі [35, с. 85].

У період з 2014 по 2022 роки пропагандистська машина Кремля активно будувала базу для вторгнення на територію України, розробляла інструменти для виправдання своїх дій на міжнародному рівні та створювала механізм блокування інформації від зовнішнього європейського та американського світу для своїх громадян. Усі ці заходи є складовою інформаційної війни, яка сприяла формуванню поглядів громадян та військовослужбовців росії про проведення так званої "спеціальної операції" та "денацифікації та демілітаризації" в Україні [64, с. 138].

На сьогоднішній день, Росія веде відкриту війну проти України, заволодівши Кримом та частинами південних та східних областей. Починаючи з російського вторгнення 24 лютого 2022 року, пропаганда противника набула вищого рівня активності та агресивності. Провідні телеканали і далі широко використовують фейкові новини та пропагандистські матеріали для виправдання своєї агресії.

У першу чергу, росія розпочала повномасштабну війну проти України з метою втілення ідеї воз'єднання країн колишнього СРСР та геополітичного перерозподілу євразійського простору під керівництвом Москви. Ця ідея отримала особливу акцентуацію під час президентства путіна, коли переформатування системи міжнародних відносин і становлення росії як

наддержави стали основною метою Кремля. Україна важлива в його геополітичних планах, оскільки є точкою зіткнення між демократичними і авторитарними цінностями. Після перемоги Революції Гідності та обрання Україною прозахідного шляху розвитку, росія не могла прийняти це. Але при цьому росія, незважаючи на свою пропаганду міць, уникає прямого зіткнення з Заходом, особливо з НАТО, у зв'язку зі значною різницею в економічному і військовому потенціалі. Це було причиною обрання росією моделі гібридної війни [9, с. 194].

Дезінформація, пов'язана з широкомасштабним вторгненням росії в Україну у лютому 2022 року, позначила ескалацію старих інформаційних операцій росії проти України та західних демократій. У поєднанні з посиленням обмежень щодо політичної опозиції в росії, дезінформаційні наративи перейшли від пропаганди та історичного ревізіонізму. Наприклад, наполягання на тому, що Крим "завжди був російським" після анексії Москвою у 2014 році, або неправдивих тверджень про проникнення неонацистів в український уряд, чи теорій змови щодо лабораторій біозброї в Україні та США. Ці зусилля представляють лише деякі зі способів, якими російський уряд і пов'язані з ним суб'єкти використовують дезінформацію як зброю для відволікання, заплутування і підриву опонентів [12, с. 74].

Росія виправдовує свої дії за допомогою типової для тоталітарних країн стратегії створення зовнішнього та внутрішнього ворога. Зовнішнім ворогом є весь колективний Захід, в той час як внутрішнім ворогом виступає опозиція. Створення образу ворога служить прикриттям для агресивної політики росії, використовується для "мобілізації" населення проти зовнішніх загроз, створення почуття незахищеності і відволікання уваги від внутрішніх кризових проблем [43, с. 102].

Ностальгія за СРСР на теренах колишнього радянського простору виявляється потужним інструментом пропаганди, оскільки цей сентимент виступав важливою частиною інформаційної стратегії росії, спрямованої на захоплення Криму та початок війни на Сході України у 2014 році. Це основним

чином здійснювалося через фільми та серіали, які поглиблюють наративи про "велику перемогу" над фашистами та викликають тугу за радянським минулим, а також заради соціальної захищеності та стабільності [3]. День перемоги 9 травня залишається сильним інструментом пропаганди, передусім для внутрішньої аудиторії. Новим наративом стало те, що путін назвав свою "військову спецоперацію" продовженням Великої вітчизняної війни, стверджуючи, що росія досі веде боротьбу з нацистами. [7].

Інформаційна політика росії використовувала віртуальні об'єкти, не завжди маючи відповідну реальність в пропагандистських повідомленнях (наприклад, "Новоросія" ніколи не існувала в реальності). Масова свідомість часто не розрізняє між реальністю та віртуальністю, що призводило до того, що російське населення вірить у створену картину світу, яку показували на російських телеканалах. Деякі українські громадяни також "побачили" у штучно створеному проєкті "Новоросія" реальність свого майбутнього. Проте виявилось, що ці "республіки" не мали життєздатної моделі розвитку, адже їх існування базувалося на пропаганді інформаційної війни. Вони не мали реального ґрунту, а лише сприяли нестабільності та соціальній напруги в Україні [49, с. 89].

Інформаційна війна, яку росія веде проти України, дійсно спрямована на зміну сприйняття та розуміння світу в суспільстві – смислову війну людей [43, с. 243]. Вона не тільки маніпулює фактами та інформацією, але й намагається переписати історію, створюючи альтернативні наративи та перекручуючи події. Головною метою є вплив на свідомість громадян, формування певних уявлень та переконань, які відповідають інтересам росії.

Згідно з російськими ЗМІ та високопосадовцями, приєднання Криму представляє собою "повернення до єдності" і "відновлення історичної справедливості", війна на сході України як "громадянська війна", а повномасштабне вторгнення в Україну описується як "денацифікація". Щодо міжнародної спільноти, Україну звинувачують у проведенні "гуманітарної та фінансової блокади Донбасу", "пригніченні російськомовного населення", а

також перекладають відповідальність за порушення Мінських угод, збиття МН-17 та інше [1, с. 11].

У серпні 2020 року Держдеп США представив звіт, який визначає п'ять основних стовпів системи російської пропаганди та дезінформації. Згідно з позиціями американських експертів, ці стовпи включають офіційну комунікацію влади, глобальну державну інформаційну службу, фінансовану державою, проксі-ресурси (ЗМІ в інших країнах, пов'язані з РФ, а також "експертів", що поширюють російські наративи за кордоном), соціальні мережі та кібер-дезінформацію [69, с. 3-4].

Інший аспект, який російська пропаганда випробовувала, - це інформаційна війна в освіті. Зусилля у напрямку впливу на молоде покоління вписуються в загальний контекст інформаційної агресії проти України. Наприклад, у минулому спробували впровадити український підручник історії, написаний спільно з російськими «вченими». Такі спроби були зруйновані завдяки опору експертів, ряду українських істориків та педагогів [29].

Російські ЗМІ, як традиційні, так і онлайн, продовжують поширювати міфи про так званих "неонацистів" (чи "нацистів") в Україні, які, за їхніми ствердженнями, займаються гнобленням російськомовного населення України [30, с. 47-51; 18, с. 62].

З іншого боку, ворожі ЗМІ ганебно уникають вживання слова «війна». Варто зазначити, що в росії за його використання можна одержати тюремний строк до 15 років. Тому російська агресія проти суверенної держави часто прикривається терміном "спецоперація". Очевидно, що коли ворожа армія намагається захопити іншу країну, обстрілює її міста та призводить до загибелі цивільних, включаючи жінок та дітей, це є війною та навіть тероризмом. Така маніпуляція термінами спрямована на замаскування реальних планів та дій російської влади, спроба відволікти консервативних прихильників від істинної суті подій. Використання таких заміन слів має практичне значення в сфері впливу на свідомість сучасних росіян [35, с. 86].

В наведеному нижче списку представлені деякі із найпоширеніших міфів та дезінформацій з веб-сайтів, що відомі своїми публікаціями неправдивої, проросійської пропаганди та дезінформації: засекречені документи свідчать про підготовку Україною наступальної операції проти Донбасу; масове вбивство мирних жителів у Бучі в перший місяць війни було інсценуванням; США розробляють біологічну зброю для ураження етнічних росіян та мають мережу біолабораторій в Східній Європі; росія не націлена на цивільну інфраструктуру в Україні; університети країн ЄС відраховують російських студентів; росія не використовувала касетні боєприпаси під час «військової операції» в Україні; Україна готує дітей-солдатів; сучасна Україна була повністю створена комуністичною Росією; Крим приєднався до росії на правових підставах; США і Великобританія направили в Україну застаріле та морально застаріле озброєння; антиросійські сили здійснили переворот з метою повалення проросійського українського уряду в 2014 році; в українській політиці і суспільстві процвітає нацизм, підтримуваний українською владою; російськомовні жителі Донбасу зазнали геноциду [12, с. 75-76].

У інформаційній війні росії також присутні спроби дискредитувати українське військо та політичне керівництво, представляючи їх як "зрадників" [53]. Один із виразних прикладів цього є міф про президента В. Зеленського як "втікача". Крім того, в російській інформаційній кампанії систематично акцентується на негативному ставленні українців (особливо "нацистів" Західної України) до росіян [53, с. 98-99]. Поширеною є легенда про "розп'ятого хлопчика нацистами України".

Водночас, російська влада висвітлює вторгнення російських військ в Україну як необхідність, стверджуючи, що "якби не Путін, то сили НАТО б прийшли в Україну". Інший міф, який розповсюджує російська влада, стосується обстрілів міст, які, за їхніми словами, виключно проводять українські сили. Наприклад, Крим.Реалії повідомляли, що 85% шкоди в Маріуполі завдано військами "Азову". Очевидно, що російські війська не

зуміли швидко захопити місто Маріуполь, тому вони вдавалися до повного його знищення [35, с. 86].

Вказані аргументи не мають жодного логічного пояснення, існуючи лише для внутрішнього споживання. Міжнародні організації, обладнані сучасними технічними засобами, можуть легко відслідковувати напрямок бомбардувань чи ракетного обстрілу. Зауважимо, що протягом лише першого тижня війни зібрано тисячі фактографічних підтверджень злочинів російської армії. Ймовірно, подібні заяви робляться для зміцнення внутрішньої підтримки. Очевидно, що сучасна російська "еліта" є частково готовою до розриву зв'язків із Заходом, і, таким чином, повний контроль над настроями власного населення є важливим для стабільності путінського режиму. Зрозуміло, що абсолютний контроль інформаційного простору в умовах XXI століття неможливий, і частина правдивої інформації все ж потраплятиме до загального інформаційного простору [35, с. 86].

У цій війні між росією і Україною ЗМІ часто неспрямовані на об'єктивне інформування населення, а на збирання фактів, що підтверджують певну точку зору. Специфікою інформаційної війни є: створення реальності через інформацію, тобто інформація стає засобом формування певної реальності, і чим інтенсивніше вона поширюється, тим більше шансів у неї на успіх; відбувається трансформація цінностей, включаючи відхід від радянських традицій, що виявляється, наприклад, у відмові від святкування 23 лютого; боротьба за спільну історію: спільна історія України та росії стає полем боротьби, включаючи напади на національні символи, воєнну славу тощо [49, с. 89].

Усі ці елементи свідчать про те, як інформаційна війна використовується для впливу на свідомість та переконання населення, формування образів та зсуву цінностей.

Агресивна війна росії проти України вражає своєю інтенсивністю в Інтернеті. Сучасний обсяг інформації та її поширення через Інтернет та соціальні медіа відіграє важливу роль у цій війні. Хоча соціальні медіа мали

свою роль і в попередніх війнах, на Донбасі в 2014 році, зростання покриття Інтернету та масове використання соціальних мереж роблять цей вплив ще значущим. Україна має високий рівень Інтернет-проникнення: 75% населення користується Інтернетом, 89% охоплено щонайменше мобільним зв'язком 3G. [12, с. 74]. Це створює неабиякі можливості для поширення інформації, пропаганди, а також засобів для маніпулювання громадською думкою.

Важливою частиною інформаційного фронту є спроби контролю над Інтернет-простором та поширення дезінформації через онлайн-ресурси. Це підкреслює, наскільки важливим став Інтернет як інструмент для формування світогляду та впливу на громадську думку в сучасних конфліктах.

Ключові наративи, які представляють росію та Україну, суттєво відрізняються і можуть бути розглянуті в таких ключових аспектах.

1. Історія та суверенітет.

- Російський наратив: росія виступає із твердженням, що вона веде військову операцію як захисний захід у відповідь на розширення НАТО та для захисту російськомовного населення в Україні. Путін використовує термін "денацифікація" для виправдання вторгнення.

- Український наратив: Україна підкреслює свій суверенітет та право на власну ідентичність, відмінну від росії. Вона трактує війну як акт агресії та не виправдане вторгнення, і підкреслює героїзм своїх громадян та військових, які захищають свою батьківщину.

2. Гуманітарний аспект.

- Російський наратив: Путін намагається створити образ України як агресора, який проводить геноцид проти російськомовного населення, що надає військовій операції відповідне обґрунтування.

- Український наратив: Україна відкидає звинувачення в геноциді та намагається звертати увагу на гуманітарні наслідки війни, зокрема на страждання цивільного населення та порушення прав людини.

3. Геополітичний контекст.

- Російський наратив: росія виправдовує свою дію як реакцію на зростання впливу Заходу, зокрема розширення НАТО в Східній Європі.

- Український наратив: Україна підкреслює своє право на вибір свого політичного та геополітичного майбутнього, відмовляючись від вторгнення та зовнішнього впливу.

Ці наративи визначають сприйняття подій як у внутрішніх, так і в міжнародних контекстах і впливають на громадську думку та реакцію на світовій арені.

Росія та Україна активно користуються соціальними мережами для презентації власних інтерпретацій подій, що розгортаються в рамках війни, і посилення протилежних наративів, включаючи її причини, наслідки та подальший розвиток. Представники уряду, громадські діячі та державні інституції використовують різні платформи, такі як Facebook, Twitter, TikTok, YouTube та Telegram, для розміщення інформації. Хоча точну кількість контенту, що завантажується цими різними суб'єктами, важко визначити, масштаби інформації про війну, яка надходить у соціальні мережі, надзвичайно великі [12, с. 75].

Важливо відзначити, що росія вже давно у своїх новинах позначила Україну, разом із рядом інших колишніх радянських республік, як приклад країн, які відстають в розвитку. Отже, нова комунікативно-пропагандистська кампанія стала скоріше продовженням давніх тем, які завжди були присутні в російських медіа, а не є чимось абсолютно новим. Це суттєво полегшило завдання з побудови пропагандистських комунікацій [40].

Якщо взяти війну як відкрите збройне протистояння, то інформаційна війна росії проти України може бути розглянута як з латентним впливом за допомогою словесного "удару", який не відразу сприймається рецепієнтом. Вона систематично впливає на свідомість людей через слова, зображення, трактування та контексти, змінюючи їхні погляди та дезорієнтуючи, щоб досягти певних політичних цілей [47, с. 15].

Отже, можемо підсумувати ключові складові інформаційної війни росії проти України.

В інформаційній війні росії проти України основним об'єктом впливу є українське суспільство, внутрішньополітична ситуація, система влади в Україні, а також окремі політичні й громадські організації, такі як політичні партії, громадські рухи, релігійні організації та ЗМІ. Основною метою російської інформаційно-психологічної війни є вплив та руйнація українського суспільства "зсередини" за допомогою дискредитації української влади, української армії, курсу на європейську і євроатлантичну інтеграцію, підбурювання до соціальних конфліктів та ін. [36, с. 3]. Основним завданням Кремля є "підірвати" Україну зсередини та створити переконання, що Україна та українці нерозривно пов'язані з образом росії як євразійської держави. Такий наратив є спробою позбавити Україну важливості та суб'єктності на міжнародній арені.

Головним інструментом російської пропаганди виступають засоби масової інформації, зокрема центральні телеканали, такі як "Первый канал", "НТВ", газети "Известия", "Российская газета", інформаційні агентства "РИА Новости", "ИТАР-ТАСС" та інші. Поєднання телебачення і пропаганди обумовлено кращою керованістю телеаудиторії в порівнянні з аудиторією газет чи соціальних мереж [43, с. 134]. При цьому телебачення використовує різноманітні прийоми впливу на свідомість населення, такі як створення фейків, повторення, навішування ярликів та ін.[66].

Крім України і росії, інші державні суб'єкти, зокрема Китай і Білорусь, також активно зацікавлені і беруть участь у висвітленні війни, впроваджуючи власні наративи та скоординовані дезінформаційні кампанії через соціальні мережі. Ці кампанії спрямовані на зменшення відповідальності росії за конфлікт і підтримку антиамериканських і антинатівських позицій. Поєднання різних наративів від різних державних акторів та індивідуальних користувачів соцмереж розширює роль технологічних платформ у формуванні динаміки війни і може впливати на її результати [12, с. 75]

Маніпулятивні психоінформаційні технології, які росія використовує відносно України, включають кілька основних напрямків та способів, які були підкреслені дослідником П. Шевчуком: пониження міжнародного іміджу України і послаблення її геополітичного статусу; дозування та спотворення інформації з метою створення дестабілізації в Україні та впровадження політики "керованого хаосу"; розробка та поширення стереотипів, які пропагують ідею меншовартості та вторинності українців, що може призвести до руйнування почуття національної гідності; заохочення самоідентифікації українців через домінування російської мови, культури та традицій, а також пригнічення української мови та культурних аспектів [60].

Українська дослідниця інформаційної безпеки І. Валюшко ідентифікувала основні методи інформаційної агресії проти України, зокрема: дезінформацію, маніпуляції, пропаганду, диверсифікацію громадської думки, психологічний тиск, поширення невизначеностей та створення хаосу, кібератаки та інші. Інструментарій російської інформаційної війни включає різноманітні засоби, такі як ЗМІ, "Інтернет-тролі", "боти", тексти, відео, аудіо, зображення, меми і т.д. Крім того, інформаційну війну можуть вести окремі політичні, громадські і навіть релігійні групи, в залежності від їхніх цілей та завдань [2, с. 181]. Інформаційна сфера виявилася найбільш вразливою у безпековому секторі України, розкриваючи проблеми як у законодавчій, так і в інституційних сферах. Інформаційно-диверсійний компонент є визначальним у всій військовій кампанії на території нашої держави, а інформаційно-психологічний фактор відіграє ключову роль у розвитку російсько-українського конфлікту.

Отже, військова агресія росії проти України активно супроводжується інформаційною війною. Оскільки мас-медіа є основним джерелом інформування суспільства, вони найбільш ефективно впливають на формування громадської думки. У сучасному світі, охопленому глобалізацією, мас-медіа стали невід'ємною частиною життя людини, здатні викривати сприйняття дійсності і викликати відчутні суспільні наслідки [47, с. 13].

Ілюстративним прикладом цього є інформаційна війна росії проти України, яка відбувається паралельно з широкомасштабним вторгненням і призводить до проведення бойових дій з численними людськими жертвами та руйнацією перспективних галузей економіки.

3.2. Протидія України інформаційній агресії росії

Сучасна інформаційна війна росії є стратегією цілеспрямованої і довготривалої дії для досягнення своїх цілей. Проте в Україні тривалий час було відсутнє розуміння необхідності вживання контрзаходів для протидії експансійній діяльності країни-агресора. Боротьбу з російськими наративами, пропагандою та цілковитою дезінформацією Україна веде з 2014 року.

Важливо відзначити, що першопочатково сили в інформаційній війні між росією та Україною були нерівними. Російське населення отримувало основну інформацію з федеральних каналів, які контролює держава. У той час як українці часто отримували інформацію з телевізійних каналів, які напряду контролювали олігархи. Таким чином, довіра до телевізійних ЗМІ в Україні була значно нижча, ніж у росії. Протягом років незалежності України не було розроблено системи інформаційного захисту, що суттєво ускладнило завдання інформаційного протистояння [49, с. 89].

Політолог Є. Магда вказує, що завдяки відсутності державної цензури та комерційному характеру українських ЗМІ, росія легко змогла здобути контроль над інформаційним простором України і наситити його російським шоу-бізнесом [28, с. 290]. Кремль завжди відносився до ЗМІ як до інструменту для підтримки своїх інтересів, розглядаючи їх як важливу складову національної безпеки, включаючи телебачення, кіностудії, радіо та інші ЗМІ.

Велика російська інформаційна війна проти України перейшла в нову фазу на початку 2014 року, коли відбулися ключові події, такі як Революція Гідності, анексія Криму та війна на сході України. Це протистояння викрило

всі вразливі моменти України в сфері інформаційної безпеки, вказало на відсутність або недостатню ефективність механізмів забезпечення інформаційної безпеки і продемонструвало неготовність до несподіваних і непередбачуваних інформаційних викликів [12, с. 73-74].

Російська агресія в період з 2014 по 2023 роки виявила численні недоліки українського інформаційного сектору щодо протистояння інформаційній війні. Для оцінки ефективності механізмів, які використовує Україна у протидії росії в інформаційній війні, важливо більш детально розглянути ці негативні аспекти. а оцінкою українського науковця І. Лубковича, до них відносяться: 1) недостатня сила та обізнаність; 2) неоперативність, яка виявляється на рівні реагування на конкретні дезінформаційні атаки та інформацію, що постачається російськими медіа-мережами, а також на рівні пропонування власних деталей щодо подій та явищ; 3) дефіцит інформаційної протидії органів державної влади, що вказує на необхідність удосконалення спеціалізованих структур; 4) проблеми з фінансуванням, оскільки більшість ЗМІ не відмовляється від трансляції російських медіа-контенту через фінансові труднощі та бажання уникнути втрати прибутку [27].

Однак поступово Україна все ефективніше протистоїть російській інформаційній агресії. До засобів протидії дезінформації можна віднести нормативно-правовий та інституційний механізми.

З 2014 р. в українському законодавстві відбулося значне поліпшення, спрямоване на вдосконалення інформаційного простору України. Прийняті та вдосконалені ключові закони в інформпросторі : «Про захист інформації» [14], «Про медіа» [16], «Про інформацію» [15] та ні. Одним із ключових законодавчих документів, який стосується інформаційної безпеки країни, є «Доктрина інформаційної безпеки України» [10].

Інституції, які відповідають за формування та забезпечення інформаційної безпеки в Україні, є: Рада національної безпеки та оборони України, Міністерство оборони України, Міністерство закордонних справ,

Кіберполіція, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Міністерство цифрової трансформації України, Міністерство інформаційної політики України та Центр протидії дезінформації [12, с. 74].

Після російського вторгнення в лютому 2022 р. потік російської дезінформації і супроводжувані нею руйнівні наслідки значно зросли. У відповідь на цю дезінформаційну загрозу Україна активно використовує прогрес, досягнутий у зміцненні інформаційно-медійного середовища з 2014 року, а також розробляє механізми безпосереднього реагування на інформаційні загрози. Це включає надання достовірної інформації, забезпечення можливості протистояння дезінформації і політичні заходи для протидії загрозам, що йдуть від російських державних ЗМІ [12, с. 74].

Україна активно впроваджує інформаційну політику, спрямовану на протидію російській пропаганді [34, с. 8]. Однією з ініціатив є програма інформування населення щодо можливих інформаційних фейків, що можуть йти з боку ворога [6]. Починаючи з кінця лютого 2022 року, українські громадяни отримують докладне інформування про війну, з особливим акцентом на тому, що надійна інформація може бути отримана лише від офіційних українських джерел. Ця стратегія дозволила протистояти традиційним російським тактикам, які передбачають розповсюдження неправдивої інформації та її активне поширення через соціальні мережі та інші загальнодоступні канали.

З самого початку російсько-української війни, журналісти та командування українських військових сил оперативно інформували населення про успіхи та невдачі української армії. Ця відкритість сприяла об'єктивному сприйняттю тих подій, які розгорталися тоді. Такий підхід нейтралізував важливий російський "козир" – можливість розповсюдження неправдивої інформації та поширення панічних настроїв в атмосфері таємничості й невизначеності [35, с. 86]

Крім того, політика відкритості щодо джерел інформації стала гарантією об'єктивної подачі новин у світовому журналістському просторі. Це призвело

до перенесення акцентів у процесі подачі новин на більш об'єктивні позиції, заважаючи російським агентам впливу розповсюджувати дезінформацію, таку як, наприклад, твердження про те, що мирні міста бомбардують націоналістичні полки. Важливо відзначити, що таку ситуацію також вплинула загальна політика російських ЗМІ, які підконтрольні державі. Постійне обманювання та відкрита пропаганда, створення постановочних сюжетів та сумнівних експертних висновків призвели до того, що російські версії подій не користувалися довірою у світовому інформаційному просторі [35, с. 86]

Українською інформаційною політикою виявилось те, що журналісти не приховували жорстокості окупантів, а навпаки, акцентували увагу на цих злочинах. Це дозволило сформуванню чіткого уявлення в українському суспільстві про злочини російських військових та викликало негативне ставлення до них і їхніх дій. З точки зору російського керівництва, вони розраховували на короткотривалу війну без необхідності надто докладного інформаційного прикриття. Однак реальність виявилася іншою, і їхня інформаційна стратегія не передбачала зміцнення ефективного інформаційного покриття для власної агресії. Поширення недостовірної інформації про "визволителів" та невдачі в розумінні суспільного опору українців призвело до деморалізації російських військ [35, с. 86].

Інформаційна політика України виявилася успішною, здатною ефективно протистояти проросійській пропаганді та іншим інформаційним загрозам [18, с. 72]. Українські ЗМІ зробили значний внесок у підвищення обізнаності громадян, навчивши їх розрізняти неправдиву інформацію та відчувати пропаганду. Важливим показником успіху є стабільне бачення українців, які демонструють здатність відрізняти правдиву інформацію від маніпуляцій та пропаганди.

Крім того, висока довіра громадян України до Збройних Сил, зокрема ЗСУ, свідчить про успішну інформаційну стратегію. У країні ця довіра не лише

зберігається, але й зростає, незважаючи на інформаційні виклики, що виникають під час російсько-української війни.

В умовах збройної війни важливим є контроль над медіапростором.

Україна прийняла рішення обмежити доступ до російських державних ЗМІ, спрямовуючи зусилля на розширення доступу до об'єктивної інформації та обмеження впливу російської пропаганди. Це включає обмеження доступу до російських ЗМІ, а також санкції проти телеканалів NewsOne, 112 Україна та ZIK, які були пов'язані з народним депутатом В.Медведчуком в контексті його зв'язків з російськими елітами. Зазначимо, що Медведчук був обвинувачений у державній зраді та спробі розкрадання державних ресурсів у Криму. Його звільнення до Росії в 2022 році в рамках обміну полоненими стало частиною відомих подій у великому обміні полоненими між Україною і росією.

Телеканали NewsOne, 112 Україна та ZIK відомі своєю дезінформаційною діяльністю та поширенням узгоджених повідомлень з російським урядом, зокрема, щодо вакцин проти COVID-19 та інших тем, як внутрішні та міжнародні події в Україні. Їх об'єднання у єдиний телеканал під назвою "Перший незалежний" було проведено з участю Медведчука, ймовірно, з метою уникнення санкцій. Проте швидко наступило блокування супутникового мовлення Радою національної безпеки і оборони України (РНБО). Це призвело до переходу "Першого незалежного" на YouTube. [12, с. 76]

Ці дії свідчать про спроби української влади зменшити вплив проросійських ЗМІ та запобігти поширенню дезінформації, особливо в чутливих сферах, таких як ситуація з пандемією та гібридною війною.

Після повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року, уряд України втрутився у приватний медіа-простір. Три найбільші приватні медіа-організації (StarLightMedia, 1+1 медіа та Inter Media Group) об'єдналися з суспільними мовниками UA:Перший та Українського радіо для забезпечення єдиного цілодобового висвітлення подій в рамках проекту

"Єдині новини". Після зустрічі керівників мовників на початку війни, 18 березня Президент України В.Зеленський підписав указ, що зобов'язав усі загальнонаціональні телеканали мовити через одну платформу, фінансування якої буде надано урядом. Хоча цей підхід ефективний для забезпечення доступу до інформації та важливий для контролю наративів про війну перед обличчям російських дезінформаційних кампаній, він породжує питання щодо прямого втручання держави у медіа-середовище після завершення війни [12, с. 76]

Також важливо відзначити ще один метод поширення інформації на міжнародному рівні – виступи Президента України перед парламентами іноземних держав та міжнародними організаціями, такими як Рада Безпеки ООН, Європейська Рада, G7 та НАТО. Незвичайні, прямі та чіткі виступи дозволяють отримати підтримку та відтворити істинність та героїзм боротьби українського народу за право бути суб'єктом геополітики та частиною європейської спільноти. Різні інтерв'ю Володимира Зеленського українським та міжнародним ЗМІ, включаючи російські, наближають Україну до перемоги, частиною якої є впевнена перемога на інформаційному фронті. Приїзд до Києва офіційних делегацій, включаючи держсекретара США, прем'єр-міністрів країн Європи, зокрема Великобританії, а також лідерів інших держав, свідчать про солідарність з Україною та ефективність нашої інформаційної стратегії.

Президент України В. Зеленський встановив ефективний канал обміну інформацією та прямого спілкування з українцями через свої соціальні мережі. Він регулярно публікує відеозаписи у форматі селфі, де ділиться новинами про військові події, показує зруйновані об'єкти внаслідок російської агресії, висловлює звернення до міжнародної спільноти та представляє результати своєї дипломатичної роботи з лідерами інших країн. Цей підхід дозволяє президенту ефективно спілкуватися з громадянами та забезпечує прозорість і відкритість [12, с. 77].

Україна внесла новий елемент у війну проти росії, передаючи свою кібертактику користувачам мережі. За допомогою створеної "ІТ-армії" хакерів користувачі долучаються до цифрової боротьби проти російських організацій. Експерти з кібербезпеки та інформаційної безпеки на боці України активно ведуть цифрову війну, здійснюючи атаки на офіційні російські веб-сайти, збір розвідувальних даних, протидію дезінформації та поширення повідомлень.

Отже, контроль інформаційного простору є вкрай важливим сьогодні і досягається рядом дій, серед яких можемо назвати [64, с. 139]:

1) забезпечення ефективного функціонування та регулярного оновлення інформації на офіційних веб-сайтах державних органів України, таких як сайти Президента України, Збройних Сил України, Національного банку України тощо;

2) ведення офіційних телеграм-каналів державних установ України, зокрема Міністерства цифрової трансформації, Міністерства охорони здоров'я та ін.;

3) створення офіційних телеграм-каналів посадових осіб, голів державних адміністрацій в Україні;

4) розміщення новин на сторінках державних органів в соціальних мережах, таких як сторінки Збройних Сил України, Кабінету міністрів України в Facebook тощо;

5) публікація щоденних записів виступів Президента України зі зверненням до українського народу;

6) створення єдиної інформаційної платформи для стратегічної комунікації, що висвітлюється на національних інформаційних телеканалах «Єдині новини #Ua разом» відповідно до Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18.03.2022 року, що введено в дію Указом Президента від 19.03.2022 [52].

Інформаційна війна є частиною агресії росії проти України, її народу та світової спільноти в цілому. Вона давала результат, але зараз успішно працює як інформаційна зброя у вигляді пропаганди та дезінформації лише на

території росії. Поступово Україні вдається здобувати перемоги на інформаційному фронті, поряд з військовими успіхами.

Лідерство України на інформаційному фронті є важливим завданням для усіх рівнів влади, дипломатичних представників, журналістів, громадських діячів, публічних осіб і звичайних громадян. Головною метою лідерства на інформаційному фронті є передача об'єктивних фактів до світового співтовариства, щоб забезпечити правильну оцінку дій росії у ході війни. Це в свою чергу призводить до введення санкцій проти країни-агресора та надання підтримки у вигляді військової та економічної допомоги українській армії.

На міжнародному рівні уряди швидко визнали загрозу дезінформації у контексті широкомасштабної агресії росії проти України. У відповідь вони активно реагували, висвітлюючи наративи та інструменти, використовувані російським урядом, накладали санкції на ЗМІ та окремих осіб, а також підтримували медіа-середовище на національному рівні, а також у росії та Україні. Міжнародні організації також реалізували програми перевірки фактів і розвінчування, а також надавали допомогу у вигляді дезінформаційних механізмів для обміну інформацією та технічної підтримки.

Разом з тим, уроки, які можна винести із реагування влади на загрозу дезінформації у перші місяці війни, можуть не завжди бути застосовні для мирного періоду через складні та невідкладні обставини, спричинені війною. З урахуванням триваючої агресивної війни росії проти України, виникає необхідність розглядати питання про досягнення балансу між протидією дезінформації та одночасною підтримкою свободи преси та заходами для зміцнення інформаційних систем і демократії.

Висновки до розділу 3:

Російська агресія проти України є безпрецедентним явищем у сучасних міжнародних відносинах, реалізованим за порушення міжнародних норм та всупереч інтересам стабільності Європи. Проте цей акт агресії не є миттєвим рішенням з боку російського керівництва; натомість він визначається як

результат довготривалого політичного курсу росії, в якому ключовим компонентом стала та залишається інформаційна війна.

Ведення сучасної інформаційної війни стало невід'ємною частиною загального військового протистояння між росією та Україною. Росія розпочала війну проти України з метою втілення ідеї возз'єднання країн колишнього СРСР та геополітичного перерозподілу євразійського простору під керівництвом Кремля. Ця ідея отримала особливу акцентуацію під час президентства путіна, коли переформатування системи міжнародних відносин і становлення Росії як наддержави стали основною метою Кремля.

На сучасному етапі одним із головних завдань російської пропаганди є дискредитувати українську владу, Збройні Сили України та суспільство в цілому. Це включає розповсюдження неправдивої інформації про Україну. В результаті проведеного аналізу можна зазначити, що в інформаційній війні між росією і Україною застосовуються як апробовані (стратегії створення зовнішнього та внутрішнього ворога, поширення міфів та дезінформації, історичних наративів), так і відносно нові стратегії, наприклад, використовується модель віртуалізації.

Впродовж всього розвитку України після здобуття незалежності фіксувався низький рівень готовності українського суспільства до самозахисту та протидії маніпуляціям свідомістю, що стало серйозним викликом. Це може бути результатом нестачі інформаційної грамотності, недостатньої інформації про методи маніпуляцій та їхні наслідки. Друга проблема, стосується слабкості системи державної протидії маніпуляціям.

Але порівнянні з минулим, зокрема і відкритою агресією в 2014 році, Україна на сучасному етапі суттєво покращила свою готовність до інформаційної війни. Були чітко визначені канали спілкування з громадськістю, завдяки чому уникнуто поширення панічних настроїв. Також була налагоджена ефективна комунікація з західними партнерами, які отримували об'єктивну інформацію про хід військових дій. Активність українських ЗМІ, незалежних експертів і військових призвела до того, що

російська пропаганда втратила вигідні позиції та була змушена фокусуватися на "внутрішньому" ринку, де, на жаль, вона зазнає певних успіхів.

Заходи, які вживає українська влада у співпраці з громадянським суспільством і міжнародними організаціями для протидії російським інформаційним впливам, надають важливі перспективи і уроки щодо того, як протистояти неправдивому та обманливому контенту інформаційних атак.

Ефективна боротьба з інформаційною агресією вимагає розробки та впровадження комплексних стратегій, які включають в себе освіту, медіаграмотність, кібербезпеку та державні заходи для виявлення та протидії дезінформації. Удосконалення правових основ протидії і попередження інформаційних воєн та негативного інформаційно-психологічного впливу національного рівня в Україні є критично важливим завданням.

ВИСНОВКИ

Відповідно до поставлених завдань в результаті дослідження проблематики інформаційних воєн ми дійшли таких висновків:

1. З огляду на актуальність проблеми інформаційної війни, у сучасному науковому дискурсі приділяється посилена увага вивченню цього складного явища. Але різноманітність авторських позицій і концептуальних підходів до визначення основного змісту та різновидів призвели до унеможливлення створення уніфікованої дефініції інформаційної війни чи єдиної класифікаційної системи. У широкому сенсі інформаційна війна визначається як будь-який негативний інформаційний вплив на противника. У вузькому розумінні термін вказує на воєнне протистояння в інформаційній сфері, спрямоване на отримання односторонніх переваг в зборі, обробці та використанні інформації на полі бою. Інформаційна війна – це форма конфронтації різних суб'єктів (держав, неурядових організацій, економічних та інших структур), що передбачає комплексні дії з нанесення шкоди інформаційній сфері противника та захисту власної інформаційної безпеки.

Для розгляду феномена інформаційної війни сформовано декілька концептуальних підходів, зокрема геополітичний, соціально-комунікативний, військово-стратегічний, віртуально-кібернетичний, маніпулятивно-психологічний, конфліктологічний, комплексний. В рамках підходів розкривається сутній зміст, природа і технології інформаційної війни. Вчені розглядають інформаційну війну як комплексний процес, де технічні та комунікативні аспекти поєднуються з впливом на світогляд та цінності суб'єктів, що підкреслює важливість розуміння та врахування психологічних та культурних особливостей в інформаційному просторі. Дослідження різних типів інформаційних війн розкриває перед нами різноманітність стратегій, тактик і методів, використовуваних у цих конфліктах.

2. У сучасному світі, де інформаційні технології стрімко розвиваються, методи та засоби ведення інформаційної війни перебувають у постійній модернізації. Ця постійна динаміка змушує дослідників та фахівців в інформаційній безпеці постійно аналізувати та удосконалювати засоби і методи виявлення та запобігання інформаційним загрозам. Методи інформаційних воєн можуть бути досить різноманітними та включати в себе різні стратегії та техніки (дезінформація та фейкові новини, кібератаки, соціальна інженерія, інформаційний блокада, вплив на соціальні мережі та ін.)

Серед сучасних засобів для ведення інформаційної війни виділяються такі: програмно-комп'ютерні технології, радіоелектронна боротьба, лінгвістичні засоби та методи, пропагандистська діяльність та ін. Інформаційний вплив в рамках інформаційної війни може бути здійснений за допомогою текстових повідомлень, зображень, відео- чи аудіозаписів.

Інформаційна війна відбувається за певної моделі (напр. дезінформаційної кампанії, масової комунікації, масової демонстрації, пропагандистської комунікації та ін.). Моделі інформаційної війни можуть взаємодіяти, ускладнюючи завдання розрізнення правдивої інформації від маніпуляції та дезінформації. У сучасному світі інформаційна війна стала самостійною стратегією впливу на громадську думку та масову свідомість.

2. Враховуючи мету, завдання і сучасні форми протистояння, можна підсумовувати основні причини та чинники інформаційних воєн: прагнення до лідерських позицій на світовій арені; конкурентна боротьба за інформаційний простір; процеси глобалізації, інформатизації та політизації; технологічні досягнення; прогрес маніпулятивних інструментів; розвиток комунікаційних каналів; підтримка активних конфліктів та ін. Ці причини та чинники визначають сучасний контекст інформаційних воєн, створюючи ситуації, де держави, компанії та інші суб'єкти конфліктують за контроль над інформацією та вплив на суспільство.

Загалом інформаційні війни деструктивно впливають на розвиток інформаційних суспільств, насамперед через вплив маніпулятивних

технологій, але в той же час, через використання новаторських технологій, вони також можуть стимулювати розвиток певних галузей.

Інформаційні війни впливають на політичну арену, змінюючи геополітичні реалії та динаміку міжнародних відносин. Маніпуляції та вплив на громадську думку можуть спричинити значні зрушення в політичному ландшафті. Одночасно, ці виклики змушують держави розглядати та вдосконалювати свої стратегії і методи забезпечення інформаційної безпеки. Для ефективного протидії інформаційним загрозам важливо не лише удосконалювати технічні та технологічні аспекти захисту, але й вдосконалювати медіаграмотність громадян, розвивати механізми раннього виявлення та відповіді на дезінформацію, і створювати сучасні законодавчі рамки для адекватного реагування на ці виклики.

4. Інформаційна війна є важливою складовою як «гібридної» війни, що вела росія проти України в минулому, так і сучасного повномасштабного військового вторгнення, що розпочалося в лютому 2022 р. Загалом інформаційну війну проти України Росія вела протягом всієї її незалежності. Росія розпочала повномасштабну війну проти України з метою втілення ідеї возз'єднання країн колишнього СРСР та геополітичного перерозподілу євразійського простору під керівництвом Москви. Україна важлива в геополітичних планах Кремля, ще й тому, що вона є лінією зіткнення між демократичними і авторитарними цінностями.

Росія веде добре сплановану та комплексну інформаційну війну проти України, спрямовану на дезінтеграцію нашої держави, провокації внутрішніх конфліктів та дискредитації України на міжнародній арені. Агресорка використовує різноманітні засоби впливу на свідомість громадян через Інтернет, телебачення, соціальні мережі, кінопродукцію та інші канали. Ця інформаційна війна є тотальною і націлена на різні аспекти українського суспільства та його відносин з іншими країнами.

Систематичні інформаційні маніпуляції та дезінформація, застосовані російською владою, стали оперативним інструментом у його нападі на

Україну. Це важливий аспект інформаційної війни, де російський ворог використовує маніпуляції для впливу на свідомість та широкомасштабної експансії, що становить загрозу національній безпеці України.

Російська агресія в період з 2014 р. виявила численні недоліки українського інформаційного сектору щодо протистояння інформаційній війні. Але на сучасному етапі Україна все ефективніше протистоїть російській інформаційній агресії. До засобів протидії України російській дезінформації можна віднести нормативно-правовий та інституційний механізми. Українська влада, експертне середовище, ЗМІ, військові та міжнародні структури зробили значний внесок у підвищення обізнаності наших громадян, навчивши їх розрізняти неправдиву інформацію та відчувати пропаганду. Російська пропаганда втратила вигідні позиції та була змушена фокусуватися на "внутрішньому" російському ринку, де, на жаль, вона зазнає певних успіхів.

В умовах російсько-української війни й надалі необхідна адекватна системна інформаційна протидія, яка має включати в себе ефективні стратегії виявлення та реагування на дезінформацію, а також сприяння розвитку інформаційної грамотності серед громадян. Заходи зі зміцнення кібербезпеки, розробка прозорих інформаційних каналів та активна комунікація є ключовими компонентами такої інформаційної стратегії. Для цього важливо вивчати зарубіжний досвід, аналіз законодавства і стратегій інших країн, які успішно протистоять інформаційним загрозам, а також впровадження відповідних нормативних актів та заходів в Україні. Крім того, може бути корисно вивчати ефективні практико-організаційні методи виявлення та розкриття дезінформації, а також розробку механізмів взаємодії з міжнародними партнерами для спільної боротьби з інформаційними загрозами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Більовська Ю.І. Особливості ведення інформаційної війни рф проти України. *Матеріали Восьмої всеукраїнської студентської наукової конференції «Актуальні проблеми соціальних комунікацій» 30 травня 2022 р.* Київ: ФМВ НАУ. 2022. С.9-12.
2. Валюшко І. О. Інформаційна безпека України в контексті російсько-українського конфлікту. Дис. к. політ. н. Дипломатична академія України при МЗС України. Київ, 2018. 210 с.
3. Вперед у світле минуле, або як російська пропаганда маніпулює на ностальгії за СРСР. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/12/vpered-u-svitle-mynule-abo-yakrosijska-propaganda-manipulyuye-na-nostalgiyi-za-srsr/> (дата звернення: 18.0.2023).
4. Гібридна війна і журналістика. Проблеми інформаційної безпеки: навчальний посібник / за заг. ред. В. О. Жадька ; ред.-упор.: О. І. Харитоненко, Ю. С. Полтавець. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 356 с.
5. Глушко А. Візуальні засоби мови ворожнечі як інструмент інформаційної війни. *Діалог: медіа-студії*. 2017. Вип. 23. С. 99-116.
6. Горбань Ю. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. Вип. 1. С. 136–141.
7. День Победы и бесконечный круг пропаганды. URL: <https://www.stopfake.org/ru/den-pobedy-i-beskonechnyj-krug-propagandy/> (дата звернення: 18.09.2023)
8. Довгань Б. В., Мартинюк О. В. Становлення та розвиток поняття інформаційної війни. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2020. №12. С.51-56.

9. Джус О.А. Концептуальні основи ведення інформаційної війни в сучасних умовах збройної агресії РФ проти України. *Політологічний вісник*. 2022. №88. С.189-201.

10. Доктрина інформаційної безпеки України. Затверджено Указом Президента України від 25 лютого 2017 року № 47/2017. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374> (дата звернення: 20.10.2023).

11. Дубас О. Інформаційна війна: нові можливості політичного протистояння. *Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації*. 2010. № 1. С. 69-73.

12. Дунаєва Л. М. Дезінформаційні виклики під час російсько-української війни: політологічний аналіз. *Політикус : наук. журнал*. 2022. № 5. С. 73–78.

13. Жаровська І., Ортинська Н. Інформаційна війна як сучасне глобалізаційне явище. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Юридичні науки*. 2020. Т. 7, № 2. С. 56-61.

14. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.10.2023).

15. Закон України «Про інформацію» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 20.10.2023).

16. Закон України «Про медіа». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#n2351> (дата звернення: 20.10.2023).

17. Інформаційна війна коштує Росії 4\$ мільярди. URL: www.ukrinform.ua/ukr.news/2030605.

18. Калініченко Б. Визначальні напрями формування стратегії протистояння інформаційній війні. *Держава і право. Серія: Політичні науки*. 2019. Вип. 83. С. 61–73.

19. Калініченко Б. М. Сучасні ЗМІ як інструмент інформаційної війни. *Політикус*. 2018. Вип. 1. С. 77-82.

20. Карнаух А. А., Шевчук З.Ю. Інформаційна війна на сучасному етапі розвитку суспільства. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18: Економіка і право*. 2015. Вип. 29. С. 98-103.

21. Комарова Т. Г. Трансформації влади в інформаційну епоху: автореф. дис.... д-ра політ. наук : 23.00.01 «Теорія та історія політичної науки». Харків. 2020. 40 с.

22. Конотопенко О. П. Засоби і методи інформаційної війни в українському просторі. URL: <https://library.vspu.net/jspui/bitstream/123456789/> (дата звернення: 20.10.2023).

23. Короход Я. Інформаційна війна як основна загроза інформаційній безпеці держави: поняття, форми і методи ведення. *Evropský politický a právní diskurz*. 2017. Sv. 4, Vyd. 3. С. 222-227.

24. Курбан О. В. Теорія інформаційної війни: базові основи, методологія та понятійний апарат. *ScienceRise*. 2015. № 11(1). С. 95-100.

25. Лизанчук В. В. Антиукраїнська інформаційна агресія в телерадіопросторі Росії та України. *Наукові записки Інституту журналістики*. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizh_2014_56_5 (дата звернення: 20.10.2023).

26. Ліпкан В.А., Максименко Ю.Є., Желіховський В.М. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції: навч. посібник. Київ : КНТ, 2006. 280 с.

27. Лубкович І. М. Місце українських медій в інформаційній війні 2013–2014 рр. *Наукові записки інституту журналістики*. 2014. № 56. С. 182–187.

28. Магда Є. В. Гібридна війна: вижити і перемогти. Харків: Віват, 2015. 304 с.

29. Малик Я. Й. Інформаційна війна і Україна. *Демократичне врядування*. 2015. Вип. 15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2015_15_3 (дата звернення: 20.10.2023).

30. Меренюк С., Меренюк Х. Україно-російська гібридна війна. *Україна в умовах трансформації міжнародної системи*. Львів, 2019. С. 47–51.

31. Младьонова А. Д. Інформаційна війна і політика безпеки: політико-правовий вимір: дис... на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 – Політологія. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2021. 200 с.

32. Морозов А.М. От физической к психологической войне. Эволюция форм войны в процессе развития цивилизации. URL: <http://psyfactor.org/biowar.htm> (дата звернення: 20.10.2023).

33. Ніколаєць Ю. Інформаційно-комунікаційний простір України в умовах російсько-української війни (2014–2023). *Сіверянський літопис*. 2023. №2. С.140-152.

34. Парфенюк І. Інструментарій інформаційних війн: традиційні та новітні засоби. *Вісник Книжкової палати*. 2019. № 1. С. 7-10.

35. Патлашинська І. В. Сучасна російсько-українська інформаційна війна: завдання, методи та особливості використання. *Регіональні студії*. 2022. № 28. С. 84-87.

36. Пашков М. Російська інформаційна експансія: український плацдарм. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/rosiyska-informatsiyna-ekspansiya-ukrayinskyuplatsdarm> (дата звернення: 20.10.2023).

37. Петрик В. Сутність інформаційної безпеки держави, суспільства та особи. URL: www.justinian.com.ua/article.php (дата звернення: 20.09.2023).

38. Почепцов Г. Г. Информационная война: определения и базовые понятия. URL: <https://psyfactor.org/psyops/infowar25.htm> (дата звернення: 20.10.2023).

39. Почепцов Г. Г. Информационные войны. Киев: Вакаер, 2000. 576 с.

40. Почепцов Г. Г. Информационные операции и Крым: базовые причины для манипуляций. URL: http://psyfactor.org/psyops/infowar_krym.htm (дата звернення: 20.10.2023).

41. Почепцов Г. Г. Информация и дезинформация. Київ: Ника-Центр, 2001. 256 с.

42. Почепцов Г. Г. Паблік Рилейшнз для професіоналов. Київ : Ваклер, 2000. 622 с
43. Почепцов Г. Сенси і війни. Україна і Росія в інформаційній та сенсиловій війнах. Київ, 2016. 151 с.
44. Проноза І. І. Засоби масової інформації і комунікації в інформаційній війні як сучасна політична практика. *Політикус : наук. журнал*. 2020. № 3. С. 65–70.
45. Проноза І. І. Інформаційна війна: сутність та особливості прояву. *Актуальні проблеми політики*. 2018. Вип. 61. С. 76-84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appol_2018_61_9. (дата звернення: 22.09.2023).
46. Свідерська О. І. Цифрова пропаганда та ризики інформаційної безпеки у контексті російсько-української війни. *Політикус*. 2022. Вип. 2. С. 60-65.
47. Семен Н. Ф. Російські інтернет-ресурси як чинник інформаційної війни проти України (на прикладі сайтів «Правда. Ру» та «Российский диалог»). Дис. к. соц. наук. Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. акад. С. Дем'янчука. Рівне. 2018. 260 с.
48. Смола Л. Є. Інформаційна війна як складник політичної комунікації. *Гілея: науковий вісник*. 2015. Вип. 101. С. 411-414.
49. Стадник А. Г. Основні моделі організації інформаційних війн та їх різновиди. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2015. Вип. 67-68. С. 81-91.
50. Сунгурова С. Концептуальні підходи до дослідження поняття та феномена інформаційної війни. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2020. Вип. 29. С. 251-256.
51. Требін М. П. Феномен інформаційної війни у світі, що глобалізується. *Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2013. № 2. С. 188–198.
52. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року "Щодо реалізації єдиної

інформаційної політики в умовах воєнного стану". URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/5295.html>. (дата звернення: 20.10.2023).

53. Фещенко І. Інформаційна війна як органічна складова сучасного збройно-політичного конфлікту. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2021. Вип. 13 (1). С. 96–103.

54. Фісун А.О. Генеза поняття «інформаційна війна». *Гілея*. 2011. № 49. С. 534–538.

55. Хорошко В., Хохлачова Ю. Інформаційна війна. ЗМІ як інструмент інформаційного впливу на суспільство. Частина 1. *Безпека інформації*. 2016. Т. 22, № 3. С. 283-288.

56. Черниш О. А. Роль засобів масової інформації у формуванні медіаграмотності особистості в контексті інформаційної війни. *Education and pedagogical sciences*. 2020. № 3. С. 11-19.

57. Чмир Я. Інформаційна війна як ключова загроза демократичному державотворенню України. *Державноуправлінські студії*. 2019. № 10. С. 1–11.

58. Шамраєва В. М. Передумови появи інформаційної війни як явища сучасних міжнародних відносин. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*. 2017. № 1(1). С. 61-66.

59. Шваничик С. Чинники інформаційної війни російської федерації проти України. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2019. Вип. 24. С. 218-219.

60. Шевчук П. І. Інформаційно-психологічна війна Росії проти України: як їй протидіяти. *Демократичне врядування*. 2014. Вип. 13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2014_13_11. (дата звернення: 22.10.2023).

61. Шемчук В. В. Концептуальні підходи до розуміння інформаційної війни в сучасному світі. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2019. Т. 30(69). № 3. С. 29-35.

62. Шпиґа П. С., Рудник Р. М. Основні технології та закономірності інформаційної війни. *Проблеми міжнародних відносин*. 2014. Вип. 8. С. 326-339.

63. Шугаєв А. В. Феномен інформаційної війни. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2019. № 4 (2). С.151-156.

64. Щеголь А.В. Інформаційна війна в умовах міжнародного збройного конфлікту на території України, викликаного агресією російської федерації. *Матеріали Восьмої всеукраїнської студентської наукової конференції «Актуальні проблеми соціальних комунікацій» 30 травня 2022 р.* Київ: ФМВ НАУ. 2022. С.138-140.

65. Що таке інформаційна війна. URL: <http://my.elvisti.com/sergandr/iv.html>

66. Як маніпулюють інформацією? URL: http://mediadriver.online/manipuliatsiyi_ta_propahanda/yak-manipulyuyutinformatsiyeyu/ (дата звернення: 20.10.2023).

67. Яфонкін А., Шевчук В. Інформаційна війна проти держави та інформаційна безпека України. *Форумправа*. 2017. № 5. С. 466–472.

68. Arquilla J., Ronfeldt D. Cyber war is Coming! *Comparative Strategy*. 1993. Vol 12. No. 2. P. 141–165.

69. GEC Special Report: Pillars of Russia's Disinformation and Propaganda Ecosystem. URL: https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/08/Pillars-ofRussia%E2%80%99s-Disinformation-and-Propaganda-Ecosystem_08-04-20.pdf (дата звернення: 18.10.2023).

70. Libicki M.C. What is Information Warfare? Washington: Center for Advanced Concepts and Technology Institute for National Strategic Studies, 1995. 104 p.

71. Stein G. J. *Information Warfare*. *Airpower Journal*. 1995. 9. URL: <http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/apj/spr95.html> (дата звернення: 18.10.2023).